Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ,
[Б]УРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...ай 1921 оной ...21-нээ гарана. | № 144 (18467) | 1990 оной июниин 23, суббото | Сэн 3 мүн.

[РС]ФСР-эй КОММУНИС ПАРТИИЕ ЭМХИДХЭН БАЙГУУЛГЫН СЪЕЗД ТУХАЙ

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

[К]оммунис партиие эмхидхэн байгуулгын съезд [19]90 оной июниин 21-дэ Москвада, Кремлиин [х]оорон соо, үргэлжэлүүлээ.

...гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, СССР-[эй] Соведэй Түрүүлэгшэ **А. И. Лукьяновай** түрүү[лгээр] заседани болобо.

[К]оммунис партиин ажал ябуулгын гол ёһонууд, ...лгамжа, хүтэлбэрилхы органуудые бүридүүлгэ ...нүүдые съездын делегадууд зүбшэн хэлсэһэн ...ямжэтэй һайн үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүү[д] ...эмхидхэн байгуулгын съезд РСФСР-эй Коммунис [парти]и тухай тогтоолые, тэрэниие эмхидхэн бай-гуулгые соносхоһон Деклараци[ые] юрэнхы дээрэнь батал[ан] абаба.

Удаань съездэ хабаадагшад союзна республикануудай Коммунис партинуудта РСФСР-эй Коммунис партиие эмхидхэн байгуулгын съездын хандаһан Хандалгые съездэ хабаадагшад батал[ан] абаа.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Президент **М. С. Горбачев** үдэшын заседани дээрэ түрүүлэгшээр һууба.

«Мүнөөнэй байдал ба РСФСР-эй Коммунис партиие байгуулха тухай», «КПСС-эй XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект тухай», «КПСС-эй Уставай проект тухай», тогтоолнуудые батал[ан] абалгаар делегадууд үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдээ түгэсхэхэ гэжэ шиидхэһэн байна.

Тиихэтэе хамта тэрэнэй хүдэлмэриин түрүүшын шатада хаража үзэхын тула эмхидхэн байгуулгын съездын зүблэхэ зүйлдэ иимэ асуудалнуудые нэмэжэ оруулхаар шиидхэгдэбэ:

РСФСР-эй Коммунис партиин хүтэлбэрилхы органуудые һунгалга;

РСФСР-эй Компартиин хэблэлэй органууд тухай.

Һүүлээрнь РСФСР-эй Коммунис партиин Центральна Комитедэй нэгэдэхи секретариин тушаалда һунгагдаха кандидатурануудые дэбжүүлжэ, зүбшэн хэлсэһэн байна.

[РОС]СИН СОВЕТ ФЕДЕРАТИВНА СОЦИАЛИС РЕСПУБЛИКЫН КОММУНИС ПАРТИИЕ ЭМХИДХЭН БАЙГУУЛГЫН СЪЕЗДЫН ТОГТООЛ

РСФСР-эй КОММУНИС ПАРТИИЕ БАЙГУУЛХА ТУХАЙ

...Коммунис партиие байгуул-...

...Коммунис парти республи-... байрладаг партийна ор-... нэгэдүүлдэг, КПСС-эй ху-... тэрэнэй программна доку-ментнүүдээр ба Уставаар хүтэлбэрилэгдэдэг, тэрээнтэй ниитэ нэгэн партийна билед-тэй байдаг гэжэ тогтоохо.

3. Эмхидхэн байгуулгын съезд РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретариие, Хиналтын комиссиин түрүүлэгшые, Центральна Комитедые, Хиналтын комиссиие һунгаха.

РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай Политбюрое эмхидхэн байгуулха шухала гэжэ тоолохо.

4. Ажал ябуулгануудай тодорхой программа зохёолготойгоор эмхидхэн байгуулгын съездын хоёрдохи шатын зүблэхэ зүйл, тэрэниие үнгэргэлгын болзор тухай дурадхалнуудые бэлдэхыень РСФСР-эй Компартиин һунгагдаһан ЦК-гай бүридэлдэ даалгаха.

РСФСР-эй КОММУНИС ПАРТИИЕ ЭМХИДХЭН БАЙГУУЛГЫН СЪЕЗДЫН

ДЕКЛАРАЦИ

...олонхи коммунистнуудай дура хүсэлые элир-... ба партиин хуби заяанай, Россин ерээдүйн ...салгааа мэдэрэн, бидэ, РСФСР-эй Компар-... байгуулгын съездын делегадууд, КПСС-эй нии-...шэнэдхэгдэжэ байгаа бүридэлдэ Россин Совет ...Социалис Республикын Коммунис партиие бай-...соносхонобди.

...бүридэлдэ шэнэ Союзна хэлсээнэй үндэһэ һуу-[ри дээрэ Р]СФСР-эй гүрэнэй, политическэ ба экономическэ ...дэнхай байдал тогтоолго;

...газар дээрэ ажаһуудаг арадуудай националь-... мэдэрэлэй дээшэлэлгэ;

...-политическэ хубилалтануудай саашадаа гүнзэ-... республика дотор олон партинуудай оршон байлга;

...е нэгэдүүлэн жагсааха, республикын экономи-...ынай ба экологиин талаар хүшэр хүндэ байда-... гуримшуулагдадаг дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн ... зохид замуудые хараалха шухала байлга;

... оюун ухаанай талаар шэнэ шэнжэ олгохо, демо-... шэнэдхэлгын үндэһэн һуури дээрэ КПСС-ые нэ-...тийна олониитын засаг баталха эрилтэ хэдэз ма-...риин үндэһэ һууринь болоно.

...[ко]ммунистнууд КПСС-тэ онсо үүргэ дүүргэхэ гэжэ ...габаар ба харюусалгатайгаар мэдүүлнэ. КПСС-эй ...[ниитэ] нэгэн Программын ба Уставай документ-нүүдэй үндэһэ һуури дээрэ бидэ РСФСР-эй Коммунис партиие байгуулаабди.

Бүхы союзна республикануудай Компартинуудай адли тэгшэ эрхэтэй байлгын гуримые съезд батадхана, РСФСР-эй Компарти адли республикануудай дунда адли һууриия эзэлхэ гэжэ тоолоно.

Үе сагаар шалгагдаһан Маркс, Энгельс, Ленинэй бодолнууд, оюун ухаанай баялиг, дэлхэйн ниитын-политическэ бодолой ба соёлой туйлалтанууд партиин үзэл сурталай-теоретическэ үндэһэ һууринь болохо байна.

Хүдэлмэришэн ангиин, таряашадай, интеллигенциин, экономическа талаараа ашаг үрэтэй, социальна талаараа үнэн зүб, оюун ухаанай талаар ажана тэниглэн демократическа байгуулалта байгуулхын түлөө тэмсэдэг обществын бүхы бүлэг хүнүүдэй аша туһые РСФСР-эй Компарти элирхэйлнэ.

Тэрэ социалис зам, коммунис хараа шугам баримталха, интернационализмын гол ёһын үндэһэ һуури дээрэ ажал ябуулгаяа эрхилхэ юм.

Ниитэ национальна эблэрэлэй ба эрхэтэдэй эбтэй зэтэй байха, обществын аша туһада республикын зохёохы хүсэнүүдые нэгэдүүлхэ бодолые РСФСР-эй Компарти аршалан хамгаалха.

Россин Федерациин арадуудай аша туһада олониитын бүхы түрүү хүдэлөөнүүдтэй харилсаа холбоо бэелүүлхээр республикын Компарти бэлэн гэжэ бидэ тоолонобди.

РСФСР-эй ба СССР-эй Конституцинууд болон хуулинуудай үндэһөөр манай республикын Компарти хүдэлхэ гэжэ бидэ мэдүүлнэбди. Бодото ажал ябуулгаараа арад зоной этигэл найдалда хүртэжэ, гүрэнэй засагай зургаануудта ба ниитын эмхинүүдтэ хүдэлдэг коммунистнуудаар дамжуулан, өөрынгөө политика бэелүүлжэ, политическэ манлайда ябаха эрхээ, демократическа һунгалтануудай үедэ тэндэхи түлөөлэлгээ аршалан хамгаалха байна.

КПСС-эй программна документнүүдэй ёһоор хүдэлхэ зуураа, манай орон дотор энэрхы ёһото, демократическа социализм, хуули ёһото гүрэн, олон байгуулалтатай экономико байгуулхын, Россин ба ССР Союзай бүхы арадуудай соёл болсорол хүгжөөхын түлөө хэлбэришэгүйгөөр тэмсэхэ гэжэ РСФСР-эй Компарти хараална.

Хүшэр хүндэ сагта манай республикын партийна организаци мүндэлжэ байна. Горитой бэрхэшээлнүүд тэрэниие хүлеэнэ. Гэбэшье РСФСР-эй Коммунис парти Россие һэргээн бодхоохо, тэрэнэй арадуудай һуудал байдалай үндэр хэмжээе туйлаха, демократи, хүнүүдэй социальна талаараа хамгаалагданги ба аюулгүй байдал хангаха политическэ хүсэтэ эрхэ нүхэсэл болохо гэжэ бидэ этигэнэбди.

Ажалша олониитэтэй таһаршагүй холбоотой, коммунистнуудтай бата жагсаалтай, демократическа талаараа ниитэ нэгэн байха гээшэ РСФСР-эй Коммунис партиин ерээдүйн хараа шугам мүн.

[С]ОЮЗНА РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ КОММУНИС ПАРТИНУУДТА РСФСР-эй КОМПАРТИИЕ ЭМХИДХЭН БАЙГУУЛГЫН СЪЕЗДЫН

ХАНДАЛГА

[Р]СФСР-эй эмхидхэн байгуулгын [д]елегадууд, Россин бүхы коммунистнуудай үмэнэһөө аха дүү союзна рес[публикан]уудай КПСС-эй бүхы гэшүүдтэ ...иигэжэ мэдээсэнэбди: оронойн[гоо ...] түлөө, Россин ерээдүйн түүхын харюусалгаяа мэдэржэ, партийна ... дура хүсэлдэ түшэглэн, ниитэ ... шэнэдхэгдэжэ байгаа КПСС-эй ... Россин Совет Федеративна Со[циалис Ре]спубликын Коммунис парти бай[гуул]айгаа соносхобобди.

...бүридэлдэ шэнэ союзна хэлсээ[нэй үндэ]һэ һуури дээрэ РСФСР-эй гүрэ[нэй, поли]тическэ ба экономическа ёһото ...ай байдал тогтоохо үйлэ хэрэ[гэй] шиидхэбэри баадхагдан абтаа.

Россин коммунистнууд КПСС-тэ онсо үүргэ дүүргэхэ гэнэгүй гээд эмхидхэн байгуулгын съездын Деклараци соо бидэ батаар ба харюусалгатайгаар мэдүүлээ һэмди. КПСС-эй бүридэл соо ниитэ нэгэн Программын ба Уставай документнүүдэй үндэһэ һуури дээрэ РСФСР-эй Компарти байгуулаа гээшэбди.

Бүхы союзна республикануудай Компартинуудай адли тэгшэ дүүрэн эрхын гол ёһые съезд батадхажа, адли эрхэтэй республикануудай дунда РСФСР-эй Компарти адли һуурияа эзэлхэ гэжэ тоолоно. Хүдэлмэришэн ангиин, таряашадай, интеллигенциин, экономическа талаараа ашаг үрэтэй, социальна талаараа үнэн зүб, ухаан бодолой талаар сүлөөтэ байдалтай демократическа байгуулалта байгуулхын түлөө оролдодог обществын бүхы бүлэг хүнүүдэй аша туһые тэрэ элирхэйлнэ.

РСФСР-эй Коммунис парти социалис зам, коммунис хараа шугам баримтална, интернационализмын гол ёһын үндэһэ һуури дээрэ ажал ябуулгаяа эрхилхэ, арадуудай хоорондо адли тэгшэ эрхэтэй харилсаа холбоо тогтоохо, өөрынгөө хуби заяае өөһэдөө мэдээд, баалалтагүйгөөр тодорхойлхо арад бүхэнэй эрхые хүндэлхын түлөө оролдохо байна.

РСФСР-эй Коммунис парти Россие һэргээн бодхоолгын, мүн шэнэ союзна хэлсээнэй үндэһэ һуури дээрэ манай бүхы ССР Союзай нэгэдэлые бэхижүүлхэ политическэ ехэ эрхэ нүхэсэл болохо гэжэ бидэ батаар этигэнэбди. Энэрхы ёһото, демократическа социализм байгуулха хамтын эрмэлзэлэй үндэһэ һуури дээрэ коммунистнуудые ба обществын бүхы түрүү хүсэнүүдые жагсаан нэгэдүүлгэдэ КПСС-эй XXVIII съездын туһатай байхын тула та бүгэдэнтэй хамта боломоор бүхы юумэ хэхээр бэлэн гээшэбди.

СССР-эй болон союзна республикануудай Конституцинуудай, хуулинуудай хэмжээн соо хүдэлхэ зуураа, хуули ёһото гүрэн, олон байгуулалтатай экономико байгуулхын, манай агууехэ ороной бүхы арадуудай соёл болбосоролые һалбаран хүгжөөхын түлөө таанадтай хамта тэмсэхэ бидэ хүсэлэнтэйбди.

РСФСР-эй Коммунис партиие эмхидхэн байгуулгын съездын делегадууд.

РСФСР-эй КОМПАРТИ: ЗАМАЙНГАА ЭХИНДЭ

[Росс]ин Федерациин Ком[мунис партиие э]мхидхэн байгуулгын [съезд] июниин 20-ной засе[дани дээ]рэ элидхэлнүүдые ...хэлсэлгэ үргэлжэлүү[лһэн] байгаа.

...агай «Содо» гэжэ ...ин нэгэдэлэй токарь ...шутин Башкирай де-...ы үмэнэһөө үгэ хэлэхэ-...син Коммунис пар-...эмхидхэн байгуулгые ...гэжэ мэдүүлээ. ЦК-...ум дээрэ Россин бю-...алга тон балар эрхэ ...тай, аша үрэ багатай ...мжа тогтоохо гэһэн ... байна гэжэ тэрэ тоо-... Энэ бюрогой бүридэл ...Федерациин партийна ...зацинуудай бүхы поли-... ба этническэ олон он-...илгые элирхэйлэн ха-... шадахагүй байна. ...й дашарамдуулан, бу-... дотор хамжаанай по-... хүсэн, мүн зарим ...дай ба гүрэнэй бай-...нуудай, тэрэшэлэн бу-...озно - республиканска ...иин аша туһые, эрил-...лэмжэнүүдые хараада ...КПСС-эй хараа шуга-мые бодото байдалда дары түргөөр, тодорхойгоор бэелүүлхэ аргатай саг үргэлжэ хүдэлдэг, үргэн олоной хабаадалгатай партийна орган хэрэгтэй.

КПСС-эй бүридэлдэ ниитэ Россин республиканска партийна организаци олон үндэһэ яһатанһаа бүридэдэг Россин Федерациие нэгэдүүлгын шухала эрхэ нүхэсэл болохо, республикын бүхы арадуудай үндэһэ яһанай онсо шэнжые харуулха арга олгохо ёһотой гэжэ үгэ хэлэгшэ найдажа байһанаа мэдүүлээ. Тиихэдэ, делегадай һанамжын ёһоор, Россин Федерациин Коммунис парти демократическа гүрэниие бодотоор байгуулгые лаб хангалгын, бусад республикануудай Компартинуудай аша туһые хашаха харшалха ябадалые усадхан зайсуулха арга олгоһон олон партиин бии байлгые лаб хангаха юм.

Россин конференциин документнүүдэй проектнүүдые юрэнхы дээрэнь һайшааха зуураа, Башкирай делегаци демократическа ба марксис платформонуудые гүйсэд буруушаанагүй. Сэсэн мэргэн бүхы юумэн хараада абтаха ёһотой.

Президиумдэ ороһон бэшэгые түрүүлэгшээр һуугша соносхон уншаба. Тусхайлбал, конференцидэ хабаадажа байһан Россин партийна эхин организацинуудай секретарьнарай совет июниин 19-дэ байгуулагдаа гэжэ тэрээн соо хэлэгдэнэ. РСФСР-эй 28 нютагай 189 делегадуудые бүридүүлһэн соведэй үмэнэһөө ехэ ашаа зөөдэг автомобильнуудые бүтээхэ талаар Камска нэгэдэлэй парткомой секретарь **В. И. Вылегжанин** үгэ хэлэбэ.

Россин Компарти тушаа бүхы шиидхэбэринүүдые баталан абахадаа, бодото байдалда үндэһэлхэ шухала гэжэ тэрэ хэлэбэ. Табан жэлэй туршада республикын гүрэнэй политика тодорхойлхо ёһотой РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд байгуулагдаа, Россин Федерациин дулдыданги бэшэ байдал тухай Деклараци абтаа, бурьялма халуун үгэ буляалдаа үүдхэһэн Засаг тухай декрет үндэһэ һуури болгогдожо баталагдаа. Россин коммунистнууд—арадай депутадуудай зал соо үгы байһан ушарынь ехэ алдуу эндүү болоно гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ. Тэрэнэй һанамжын ёһоор, имагтал хамтын хүсэлэл оролдолгонуудай ашаар ниитэ нэгэн программна зорилгонуудые зохёохо, Россин парламент дээрэ, нютаг нютагуудта тэдэниие хайшан гэжэ бэелүүлхэ байһанаа бодомжолхо хэрэгтэй.

Саашадаа Россин Компарти ямар байха ёһотойб гэһэн асуудал табихадаа, олохон эрхэ нүхэсэлнүүд энээндэ нүлөөлхэ ёһотой гэжэ үгэ хэлэгшэ ойлгуулба. Дулдыданги бэшэ байдалтай социалис гүрэнүүдэй холбоон тухай соносхогдоһон тезис тэдэнэй дунда ороно. Тэрээнтэй зохилдуулагдажа, КПСС-эй байгуулалжын хубилгагдаха ёһотой байһаниинь элитэ. Жэшээнь, тэрэ союзна республикануудай коммунистнуудай холбоон болгогдожо хубилгагдаха ээрэгтэй. Гэбэшье КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ энэ асуудалые эсэслэн шиидхэхэ шухала гэжэ үгэ хэлэгшэ партиин нэгэдэлэй түлөө хэлэхэдээ тэмдэглээ. Унжагайржа байнгүй, Россин Компартиин хүтэлбэрилхы органуудые һунгаха талаар эмхидхэлэй комитедые байгуулха тухай шиидхэбэри баталан абаха шухала гэжэ тэрэ мүн лэ дурадхаба.

КПСС-һээ гаража байгшадай ехэнхи хубинь хүдэлмэришэд болоно гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлхэдээ, Россин Федерациин шэнээр эмхидхэгдэн байгуулагдаһан Коммунис парти урданайнгаа алдуунуудые дабтаха ёһогүй, тэрэ хүдэлмэришэн ангиин, бүхы ажалшадай парти болохо ёһотой байһан тухай бодомжолхые уряалба.

Хубилган шэнэдхэлгын хүлеэгдэһэн үрэ дүнгүүд мүнөө дээрээ туйлагдаагүй байһаар гэжэ «Бийскэнергомаш» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй хинагша **О. А. Акимкина** тэмдэглээ. Тад һөөргэ, хүн зоной һуудал байдал муудаа, жаяг журам һуларуулагдаа, парти өөрөө бүхы талаһаа үнэн зүбөөр, за[х]имдаа буруугааршье шүүмжэлэгдэнэ. Делегадай һанамжын ёһоор, энэ хадаа общество дотор хубилган шэнэдхэлгын бэелүүлэгдэжэ байһан хурдан түргэн хэрэгүүдһээ КПСС-тэ демократиие үргэдхэлгын гээгдэлдэ ороһые элирхэйлэн гэршэлнэ.

Бүхы засаг түрэ урдынхидал адли аппарадай гарта байха ёһогүй, тэрэниие һунгагдадаг зургаануудта дамжуулха хэрэгтэй. Имагтал ленинскэ парти өөһэдынгөө хараа бодолые шэнээр хаража үзөөд, хүсэнүүдые нэгэдүүлжэ шадаха байна.

РСФСР-эй Компарти эмхидхэгдэн байгуулагдаха ёһотой. КПСС-эй Устав болон программа хадаа бүгэдэндэ хуули болохо зэргэтэй. Гэбэшье республика бүхэн өөрөө ажабайдалайнгаа зорилгонуудые шиидхэхэ ёһотой. Хэрбээ Россин Компарти ажалша хүнүүд тухай анхаралаа хандуулаа һаа, арад түмэнэй парти боложо шадахал.

[Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта].

РСФСР-эй Арадай депутадуудай

нэгэдэхи съезд

ДЕПУТАДАЙ ЭРХЭНҮҮД БА УЯЛГАНУУД

Россин арадай һунгамалнуудай ажал ябуулгые хангаха тухай саг зуурын дүрим тухай урда тээнь үндэһэн болгон абтагдаһан съездын тогтоолой проект июниин 21-дэ Москвада зүбшэн хэлсэгдэбэ. Энд, Кремлиин Ехэ ордон соо РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд үргэлжэлбэ.

Арадай һунгамалнуудай эрхэнүүд ба уялганuудые тодорхойлһон документнүүдые бэлдэлгэдэ съездын хүдэлмэриин бүлэгэй бүридэлдэ хабаадаһан депутат **С. М. Шахрай** тэрэнэй гол пунктнуудые тайлбарилһан, парламентаринуудай асуудалнуудта харюусаһан байгаа. Соведүүдэй гарта засаг дамжуулха асуудалда тус проект сэхэ хабаатай гээшэ гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Хэрбээ арадай депутадуудта эрхэ үгэжэ, нютагуудта засаг бодото дээрэнь бэелүүлхэ арга боломжо олгоогүй һаа, манай баталһан бүхы һайн хуулинууд саарһан дээрэ үлэхэ гэжэ тэрэ хэлээ. Тэрэнэй һанамжаар, үнэхөөрөө арадай, ямаршье сагта зорлогдадаг засагай нэрэтэй түрэтэй зургааниие байгуулха хэрэгтэй. Шиидхэбэринүүдые абахынь тула хэрэгтэй бүхы мэдээсэлнүүдээр депутадуудые хангаһан, ашаг үрэтэйгөөр хүдэлхынь тула бодото эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулһан ушарта засаг арадай ба тэрэнэй һунгамалнуудай гарта орохо гэжэ үгэ хэлэгшэ тоолоно.

Саг зуурын дүрим тушаа хэгдэһэн хүдэлмэри тухай депутат тайлбарилжа үгөө. Арадай депутадуудай эрхэ уялганууд тухай ССР Союзай Хуули үндэһэ болгон абтаһан байна. Тус асуудалаар бүхы стенографическа тооссонууд, элидхэлнүүд анхаралтайгаар шудалагдаһан, гадна депутадуудай бэшэжэ үгэһэн дурадхалнууд хаража үзэгдэһэн байгаа. Тэдэнэй зариманиинь документын проектдэ оруулагдаа юм.

Дурадхагдаһан документын удха тухай хэлэхэдээ, РСФСР-эй арадай депутадуудай ашаг үрэтэйгөөр хүдэлжэ шадахагүй эрхэнүүд тушаа съездэ хабаадагшадай анхаралые үгэ хэлэгшэ хандуулаа. Эдэнь гэбэл, депутадай шалгалта үнгэргэхэ, тушаалта нюурнуудые, округой газар дээрэ оршодог зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдые депутадтай уулзалгада байха эрилтэ табиха эрхэ гэхэ мэтэ болоно.

Депутадуудай ехэ уялганууд тухай һануулаад, 300-һаа үсөөн бэшэ һунгагшадай эрилтэ табиһан ушарта арадай һунгамал ямаршье сагта тоосохо уялгатай гэжэ документдэ бэшэгдээ гээд анхаралаа хандуулаа.

Депутадуудай ажал ябуулгые хангаха тухай асуудал тон шухала гэжэ тэрэ хэлээ. Верховно Соведтэ һунгагдаһан парламентаринуудта, мүн һунгуулиин округуудта ехэнхи сагаа хүдэлхэ хүнүүдтэ адли эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха гэжэ хүдэлмэриин бүлэг оролдоо гээд тэрэ хэлэбэ. Тодорхойгоор зүбшэн хэлсэһэнэй, заһабаринуудые оруулһанай һүүлдэ тус тогтоол олонхиин дуугаар баталан абтаба.

Россин Федерациин хуулинуудай проектнүүдые бэлдэхэ ба хаража үзэхэ тухай тогтоол баталан абалга съездын зүблэхэ зүйлдэ баһал байлсаа. Тэрээн дээрэ хүдэлһэн комиссиин зүгһөө депутат **С. И. Красавченко** үгэ хэлэбэ. Съездын даалгабариин ёһоор депутадуудай бүлэг үндэһэ болгон абтаһан тогтоол дээрэ хүдэлөө, ороһон бүхы заһабаринууд ба дурадхалнууд анхаралтайгаар хаража үзэгдөө гэжэ хэлэбэ.

Түрүүшын ээлжээнэй 25 Хуулиин проектнүүд тус проектдэ оруулагдаһан байгаа. Зөөри, газар, предприяти ба үйлэдбэриин ажал ябуулга, налогой гурим тухай проектнүүд тэдэнэй дунда бии. Нютагуудай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ тухай, политическэ партинууд, профсоюзууд ба ниитын бусад эмхинүүд тухай, шажанда шүтэхэ эрхэ тухай, олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд тухай хуулинуудай проектнүүд тус бүлэгтэ баһал ороно. Хүнэй элүүр энхые хамгаалха, эхэнүүд ба үхибүүд, арадай эрдэм һуралсал, РСФСР-эй хэлэнүүд тухай хуулинуудые баталан абалгада депутадууд шухала удха шанар олгоно. Экологическа аюулгүй байдал хангалгада, нютагһаа зугадан гарагшадай эрхэ уялгануудта, ниислэл хото болохо Москва хотын эрхэ уялгануудта хабаатай асуудалнууд баһал анхаралда абтаа. Сүүдэй реформо, хуули хамгаалгын зургаанууд, хардалга гүрдэлгэдэ ороһон арадууд тухай хуулинуудай проектнүүдые бэлдэхые республикын Верховно Соведтэ даалгаха гэжэ хараалагдана. Съезд тус тогтоолые баталан абаа.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездын, республикын Верховно Соведэй ба тэрэнэй зургаануудай ажал ябуулгын гуримшуулһан РСФСР-эй зарим хуулинуудай проектнүүдые бэлдэхэ тухай тогтоол хуралдаанда хабаадагшад баһал баталаа.

Съездые июниин 20-до түгэсхэхэ гэжэ хараалагдаһан аад, зүблэхэ зүйлэй асуудалнуудай дүүргэгдээгүй дээрэһээ дахин хойшолуулагдаа.

РСФСР-эй газар дээрэ олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд тухай асуудал депутадууд зүбшэн хэлсэбэ. Олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэй холбоо тогтоохо талаар съездын комиссиин зүгһөө тус асуудалаар **Л. Б. Гуревич** дурадхалнуудые оруулаа. Россин бэеэ даанхай телекомпани байгуулха, хэдэн газетэ, журналнуудые бии болгохо, мэдээсэлэй агентство байгуулха гэһэн дурадхалнуудые депутадууд оруулһан байна.

Зүбшэн хэлсэгдэһэн асуудалаар тогтоол баталагдаа. Олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй республиканска системэ байгуулха шухала гэжэ тэрээн соо онсолон заагдана. Иимэ системэ, тэрэ тоодо РСФСР-эй Верховно Соведэй газетэнүүдые, Россин телеграфна агентствые, Телевидени болон радио-дамжуулгын комитедэй журналнуудые байгуулха, тэдэнэй материальна ба үйлэдбэриин үндэһэ һуури бэхижүүлхэ талаар правительствэтэй хамта хэмжээнүүдые баталан абаха гээд республикын Верховно Соведтэ даалгагдаа.

Июниин 22-то съезд хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлээ.

(ТАСС).

ЭМХИТЭЙГЭЭР ЭХИЛЭЭ

Манай корреспондент М. САНДАНОВ Москва хонходожо, КПСС-эй XXVIII съездын делегат, Хяагтын районой Ехэ-Нугын совхозой директор Владимир Фартович НУРТЫНОВТАЙ хөөрэлдэбэ. Тэрэ иигэжэ хэлээ:

— Манай Буряадай делегаци «Россия» гостиница соо түбхинөө. Делегат бүхэндэ хандаха, хонходохо арга боломжо бии. Манай телефонуудые партиин обкомдо, райкомуудта олохот гэжэ һунгагшадтаа нэн түрүүн хэлэхэ байнаб. Һанамжа хэлэжэ, дурадхалнуудые оруулжа байгты.

Россин партийна конференциин түрүүшын үдэр, минии һанахада, ехэ һайнаар, эмхитэйгээр үнгэрөө. Депутадуудтал адляар жэжэ-божо юумэн тухай үгэ буляалдаан болоогүй. Үгэ хэлэһэн, дурадхалнуудые оруулһан хүнүүд тобшоор, бодото хэрэгүүд тухай хэлээ. Конференциин нээгдэһэн тухай хэлээд яахабиб? Манай республикын ажалшад булта телевизорээр хараһан байха.

Энэ үдэрэй гол шухала зүйлынь гэхэдэ, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, КПСС-эй ЦК-гай Россин бюрогой Түрүүлэгшэ М. С. Горбачевой хэһэн элидхэл болоно. Энэ хадаа бүхы делегадуудай гол анхаралда байгаа гээшэ. Тиимэһээ бидэ энэ элидхэлһээ ехэ юумэ хүлеэһэн, олон шухала асуудалнуудта харюу бэдэрһэн байнабди. Минии һанахада, тус элидхэл һанаһанда хүрөөгүй. Олоной һанамжаар һула, юрэнхы тобшололтой, хооһон уряануудтай элидхэл болоо.

Тэрэшэлэн, минии һанахада, элидхэл соо КПСС-эй ЦК-гай Россин бюрогой хүдэлмэри харуулагдаагүй, тэрээндэ сэгнэлтэшье үгтөөгүй. Конференциин зүблэхэ түрүүшын асуудалаар Россин мүнөө үеын байдал харагдаха байгаа. Теэд үнэн дээрээ энээн тухай эли тодоор, гүнзэгы шэнжэлэлтэтэйгээр хэлэгдээгүй. Шухалань гэхэдэ, мүнөө ушараад байһан байдалһаа партиин хайшан гэжэ гараха харгы зам заагдаагүй. Энэ коммунистнуудай һанаа ехээр зобооно.

Россин партийна конференциие Россин Компарти байгуулха түрүүшын съезд болгохо дурадхалые олонхи делегадууд дэмжэнэ. Тэрэнэй бэелүүлхэ программна документнүүдые зохёон бэлдэхэ, хүтэлбэрилхы органиие һунгаха тухай бодото дурадхалнууд ороо.

Хоёрдохи асуудалаар зүбшэгдэхэ КПСС-эй ЦК-гай Платформын, партиин Уставай проектнүүдээр материалнуудые бидэндэ конференциин хүдэлмэриеэ эхилхэһээ час урда үгөө. Тиимэһээ делегадууд тэрээнтэй гүйсэд һайнаар танилсажа үрдеэгүй. Түрүүшын үдэр КПСС-эй демократическа, марксистска платформонуудай түлөөлэгшэдэй элидхэлнүүдые шагнаабди. Эдээн тухай нэгэ хэдэн үгөөр хэлэхэнь бэрхэтэй. Гэбэшье тэдэниие дэмжэһэн делегадууд олон гээд ойлгохоор. Забһарлалгын үедэ бусад делегадуудтай зугаалхада, тэдэниие шагнахада, «Юундэ ондоо партинууд тухай иитэрээ хэлсэнэ гээшэбибди? Коммунис парти тухайгаа, тэрэниие мүнөөнэй энэ хүшэр байдалһаа гаргахые оролдохо тухай хэлсэел!»— гэһэн бодол энэ үдэр олон дуулдаба.

Элидхэл тухай үгэ хэлэһэн зон гол түлэб хэрэг бүтэмжэтэй, бодожо үзэхөөр асуудалнуудые табяа гэжэ хэлэхэ байнаб.

Түрүүшын энэ үдэрэй түгэсхэлдэ конференциин делегадууд В. И. Ленинэй мавзолейдэ баглаа сэсэгүүдые табяа.

Элидхэл зүбшэн хэлсэлгэ үргэлжэлүүлэгдэхэ. Манай делегациһаа Ю. И. Алексеев Л. Д. Цыбикжапова хоёрой нэгэн үгэ хэлэхээр хараалагдана.

РСФСР-эй КОМПАРТИ: ЗАМАЙНГАА ЭХИНДЭ

[Үргэлжэлэл. Эхининь 1-дэхи нюурта].

Шэнэ партинууд өөһэдынгөө суртал һургаалнуудые номноно, коммунистнуудые хараалай муухайгаар хараана. Бидэ тээлмэрдэшообди. Тэзд манай эрдэмтэд, теоретигүүд, үзэл сурталшад хаана гээшэб? Бидэ засагай түлөө тэмсэнэбди, зүгөөр манай ерээдүй болохо залуушуулай түлөө тэмсэнэгүйбди. Бусад номнолшод, сурталшад тэдэниие бэе тээшээ татана.

Олондо мэдээсэлгын нэгэ талатай байһые үгэ хэлэгшэ түгэсхэлдөө эрид буруушааба. Юундэб гэхэдэ, театрай, киногой зохёолнуудһаа, хэблэлэй хуудаһануудһаа ажалша хүн огто гаргагдашоо. Олон табые шашаһанай үлүү, ажал хэрэгүүдээ бэелүүлхэ шухала.

Партиие буруушаан, шүүмжэлһэн ябуулганууд түсэбэй ёһоор улам эршэмтэйгээр бэелүүлэгдэнэ. Түрүүшээр тэрэнэй кадрнуудые сохёо һэн. Харин мүнөө тэрэнэй-зөөриие буляажа абаад, хубааха гэһэн һанаашалганууд гаргагдана. КПСС-эй Краснодарай крайкомой нэгэдэхи секретарь И. К. Полозков тохёолдоһон байдалые шэнжэлхэдээ, иимэ тобшолол хэбэ. Эдэ бүгэдэ досоохоонь КПСС-ые һандарган һалгааха талаар зорюута эмхидхэгдэһэн ябуулганууд болоно гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

Үгэ хэлэгшын һанамжын ёһоор, Центральна Комитет үлүүсэ ехээр Политбюродо найдаһан байна бшуу. КПСС-эй ЦК-гай РСФСР-тэхи бюро бодото дээрээ хүдэлөөгүй. Дээдэ политическэ хүтэлбэриин хүдэлмэридэ хамтын онол аргануудай һуларуулагдаһые партиин нютагай комитедүүдэй обёоржо байһаниинь гайхалтайшье бэшэл. Һүүлэй үедэ тэдэнэй ажал ябуулга ЦК-гай Политбюрогой болон секретариадай зүгһөө мүртэйгөөр шэглүүлэгдэнэгүй.

Тиихэдэ ажахын асуудалнуудые шиидхэлгэдэ дээрэһээ хамааралсаха ёһогүй гэһэн уряанууд гаргагдана. Ажахы эрхилэлгын онол арганаудай гүримшүүлэн табигдаагүй байхада, Соведүүд засагай бүрин эрхэтэ зургаанууд болгогдожо бүридүүлэгдээгүй байһаар. Энэнь экономическа ажабайдалһаа партиин холодохо байһан ушарта хүргөө. Энэ хадаа экономико болон ороной урагшагүйдэлгын, хубилган шэнэдхэлгын хэрэгтэ манайда тохёолдоһон ехэ дутуу дундануудай гол шалтагаануудай нэгэниинь мүн.

Хүндэ хүшэр байдалһаа ороноо гаргаха талаар партиин арга шадабаритай байһанда олохон совет хүнүүдэй этигэлээ бараһан ушар хадаа КПСС-эй доройтоһон ябадал бэшэ, харин нэн түрүүн тэрэнэй хүтэлбэрилхы зургаануудай доройтон унажа байһан ябадал гээшэ гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Тиимэһээ Россин Компарти хубилган шэнэдхэлгэдэ хараа бодолоо наринаар тодорхойлхо ёһотой. Үгэ хэлэгшын хараа бодолой ёһоор, парти дотор хэгдэжэ байһан бүхы юумэнэй түлөө, тэдэнэртэ мэдүүлэнгүй абтаһан шиидхэбэринүүдэй түлөө бүхы гэм зэмэһээ партиие сагааруулан холодуулха гээшэ коммунистнуудай гол зорилго болоно. Гэбэшье тэдэнэй үмэнэһөө КПСС болон общество дотор бодото демократиие бэелүүлхын түлөө тэмсэхэ ёһотой.

Али бүхы орондо али бүхы парти политическэ засаг захиргаанай түлөө тэмсэдэг гэхэ гү, али гүрэнэй засагай зургаануудта үүргэ нүлөө үзүүлхын, һунгагдаһан түлөөлэгшэдөөрөө дамжуулан политика бэелүүлхын түлөө тэмсэдэг гээшэ гэжэ крайкомой нэгэдэхи секретарь Соведүүдтэ коммунистнуудай хүдэлмэри тухай тогтожо хэлэхэдээ тэмдэглээ. Энэ эрдэм ухаае манай парти шудалха ёһотой. Түргөөр шадаа һаа, һайн aаб даа.

Мүнөө КПСС-тэ уршагта үйлэ хэрэг тохёолдожо байна. Мүнөө түүхэтэ һунгалта хэхэ ёһотойбди: нэгэн гэбэл, Коммунис партияа хамгаалхабди, үгы гэбэл, тэрэниие хосороон һалгаахабди. Курганска областной партийна организациин хиналта-шалгалтын комиссиин түрүүлэгшэ В. Ф. Охохонин иимэ мэдүүлгээр үгэеэ эхилбэ. Партиин бата нэгэдэлтэй, нягта жагсаалтай, шэнэдхэгдэнхэй байхыень харахаяа хүнүүд хүсэнэ. Энэ талаар түрүүшын алхам хэгдээ — КПСС-тэ Россин Компарти һэргээгдэжэ байна.

Бээ даaһан байдалтай хүтэлбэрилхы зургаануудтай тиимэ парти байгуулга КПСС-эй нэрэ түрые бузарлаха байна гээд тоолодог хүнүүд алдуу эндүү гаргана гээшэ гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Энэ талаһаа аюул усалые хараха хэрэгтэй бэшэ. Юундэб гэхэдэ, һүүлэй үедэ ЦК өөрөө һулаар хүдэлнэ, алдуу эндүүнүүдые хойно хойноһоонь гаргана. Юрэдөөл, КПСС-эй XXVIII съезд энээндэ сэгнэлтэ үгэхэ байха. Республика доторхи байдалые гүнзэгыгөөр шэнжэлхэ, бэрхэшээл түбэгүүдһээ гараха нүлөө охэтэй программа хараалха гээшэ Россин коммунистнуудай съездын гол зорилго болоно. Нэн түрүүн ажалша арадай аша туһые хамгаалха талаар хүсэлэл оролдолгонуудые гаргаха шухала.

КПСС-эй аграрна политикын ямараар бэелүүлэгдэжэ байһые үгэ хэлэгшэ эрид шүүмжэлбэ. Хүдөө ажахыда тохёолдоһон байдалые шэнжэлхэдээ, колхоз, совхозуудай байгуулалтада шэглүүлэгдэһэн гэмнэлгэнүүдые үгэ хэлэгшэ эрид буруушаагаад, али бүхы добтолгонуудһаа хамтын ажахынуудые хамгаалхые уряалба.

Коммунис суртал һургаалнуудһаа арсаа һаа, коммунистнууд өөһэдыгөө коммунистнууд гээшэбди гэжэ нэрлэхэ эрхэгүй гэжэ партиин ЦК-гай Платформын ба КПСС-эй Уставай проектнүүд тухай хэлэхэдээ мэдүүлээ. Тэрэнэй һанамжын ёһоор демократическа централизмын гол ёһонһоо хадуурлга һамараа худхаляанда хүргэхэ, эсэсэй эсэстэ партиие һандаргаха, эб эеыень таһалха байна.

Парти ямар байха ёһотойб? — гэжэ «Магаданавтотранс» гэдэг пассажирска автотранспортна нэгэдэлэй жолоошон Ю. П. Копылов бултанай зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэһэн энэ асуудалда харюусахадаа тэмдэглээ. Тэрэнэй һанамжын ёһоор, парти ажалша хүнэй аша туһые, салин хүлһөөрөө ажаһуудаг хүнүүдэй аша туһые хамгаалха ёһотой. Имагтал энээн тухай мэдүүлхэдээ, тэрэ өөрынгөө нюуртай болохо, арад зоной дунда этигэл найдалаа бэхижүүлхэ байна. Хүдэлмэришэдэй, бүхы ажалшадай аша туһые хамгаалдаг парти, парламентска парти байжа шадахагүй. Тэрэ саг үргэлжэ хүдэлдэг түрүү манлайта парти болохо ёһотой гэжэ имагтал арад зон нэрлэжэ шадаха бшуу.

Тэрэнэй һанамжын ёһоор, тиимэ парти нютагай-үйлэдбэриин түхэл шэнжээр, али бүхы албан хойрог хазагайруулгануудһаа сүлөөлэгдэһэн демократическа централизмын гол ёһонуудай үндэһөөр байгуулагдаха зэргэтэй. Хэрбээ олоной хабаадалгатай байлгаһаа сэхэ партийна демократида, референдумүүдтэ оробол, партийна албан хойрог ябадалые зайсуулжа болоно. Үгэ хэлэгшын һанамжын ёһоор, абтаһан шиидхэбэринүүдэй түлөө партиина комитедүүдэй хэнһээ асуухын тула бүхы тоосоото үедэ конференцинүүдэй ба съезднүүдэй делегадуудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые сахиха хэрэгтэй.

КПСС-эй шэнэ Уставые зохёоходоо, минии һанамжые хараада абаа һаатнай, һайн байгаа гэжэ үгэ хэлэгшэ гүйбэ. Партиин теоретигүүд эгээлэй юрын коммунистнуудта юушье үгэнэгүй. Тэрэнэй мэдүүлһэнэй ёһоор, «олон ондоо һанамжа», «консенсус», «хэдэн кандидатура» гэхэ мэтэ хашартай болошоһон үгүүлэлнүүдһээ ондоо юумэ үгэдэггүй байһаниинь гайхал түрүүлнэ гэжэ тэрэ мүн лэ мэдүүлээ. Эдэ бүгэдые хүнүүд һайшаакагүй, бодото дээрээ тэдэнэй ажабайдал улам муудажа байна.

Общество болон партиин уршаг түбэгтэ ороһоной түлөө КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ Политбюрогой гэшүүн бүхэн харюусаха ёһотой гэһэн эрилтэ хүдэлмэришэн ангиин түлөөлэгшэ табиба.

Украинын Коммунис партиин XXVIII съездэ хабаадагшадһаа эльгээгдэһэн амаршалгын телеграммые түрүүлэгшээр һуугша соносхон уншаба. Тусхайлбал, Россин хүралдаан КПСС-эй нэрэ зүйлые һэргээлгэдэ, тэрэнэй нэгэдэл болон жагсаалые бэхижүүлгэдэ нүлөөлхэ, обществын бүхы һайн, түрүү хүсэнүүдые нэгэдүүлхэ аабза гэжэ найдажа байһанаа тэрээн соогоо мэдүүлнэ.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездын засаг тухай декредэй проектдэ хабаатай шиидхэбэринүүд тухай конференцидэ хабаадагшадта түрүүлэгшээр һуугша забһарлалгын һүүлээр мэдээсэбэ.

Удаань КПСС-эй Красноярска крайкомой нэгэдэхи секретарь, арадай депутадуудай хизаарай Соведэй түрүүлэгшэ О. С. Шениндэ үгэ үгтөө. Политическэ байгуулалтын зарим хубилалтануудай тухай РКП-гэй XII съездэ В. И. Ленинэй эльгээһэн бэшэг тухай һануулаад, энэ заабаринь мүнөөшье шухала байһан зандаа гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Хубилган шэнэдхэлгые хайшан гэжэ захидоор зэсэстэнь хүргэхэб, шэнэдхэлгын замаар обществые яажа хүтэлхэб гэһэн асуудалнуудта хүнгэн харюунууд үгы. Теориин талаар али бүхы һургаалые нюдэ балай этигэн баримталха ябадалые парти ленинскэ ёһоор эрид шууд буруушаана, марксизм-ленинизмын хүгжэжэ байгаа методологидо ба дэлхэйн олониитын бодолой дүй дуршалдэ тушэглэнэ гэжэ батаар хэлэхэ хэрэгтэй.

1985 оной һүүлээршье алдуу эндүүнүүд хэгдээ гэжэ делегат хэлэбэ. Үнөөгөө абахын тулада бэшэ, харин зүб зам хараалхын, һургаалнуудые хараад абахын тулада урагшагүйдэлые зүбөөр шэнжэлхэ ёһотойбди.

Россин Компарти байгуулха гээшэ үе сагай эрилтэ мүн. Тэрэ хадаа социализмые аршалан хамгаалха, партийна олониитын дура хүсэлые элирхэйлхэ, тодо программатай байха, политикада нүлөөлхэ арга боломжо коммунистнуудта олгохо ёһотой. Эрхэтэдые эблэрүүлхэ, зохёон байгуулгын аша туһада обществые нэгэдхэхэ гээшэ шухала зорилго болоно. Партида добтолхо ябадалые үгэ хэлэгшэ эрид буруушаажа, партийна ёһоной хамжаа бэхижүүлхые дурадхаба. Нүхэр ёһоор шүүмжэлхын орондо хүтэлбэрилэгшэдэй, заримдаа Генеральна секретариин нэрээршье харюусалгагүй доромжолһон зэмэлэлтэ хэгдэдэг гэжэ тэрэ зааба.

Мүнөө үеын онсо шухала асуудалнуудта — партиин ба федерациин асуудалда КПСС-эй Чечено-Ингушай обкомой нэгэдэхи секретарь, Чечено-Ингушай АССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Д. Г. Завгаев үгэеэ зорюулаа. Имагтал партимнай олон үндэһэ яһатанай орониие нэгэдүүлдэг хүсэн хэзээдэшье байгаа, байһаар гэжэ тэрэ мэдүүлбэ. Нютагайнгаа ажабайдалһаа жэшээнүүдые харуулжа, энэ хэлээшээ тэрэ батадхаба. Шэнэдхэгдэжэ байгаа федерациин эрхэ байдалда партиин асуудалнуудые хойшолуулангүй шэнжэлжэ эхилхэ гүйлтатайгаар КПСС-эй шэнжэлэлгын түбүүдтэ, партиин Центральна Комитедтэ тэрэ хандаба. Теориин талаар гээгдэлдэ ороһон дээрэһээ бодото политикын талаар гээгдэнэбди гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Национальна республикануудаар КПСС-ые тараан һууриужуулха ябадалые буруушааанаб гэжэ депутат үгэеэ үргэлжэлүүлбэ. Манай хараа шугам ниитэ байха зэргэтэй. Тэдэ национально-регинальна зорилгонуудые, шиидхэгдээгүй асуудалнуудые, онсо илгаануудые хараада абадаг байгаагүй һаа, парти оршон байжа шадахагүй.

Демократическа федерациин эрхэ байдалда партиин хүдэлхэ доктриные эрдэм ухаанай үндэһөөр зохёохо хэрэгтэй гэжэ тэрэ тоолоно. Литвада тохёолдоһон ушар байдал хүрэтэр КПСС-эй байгуулгада национально-соёлой онсо илганудые хараада абаха горитой арга замууд түбэй хэмжээгээр дурадхагдаагүй байна бшуу. Энэмнай үшөө юундэ шухалаб гэбэл, партийнабэшэ хүнүүд парти доторой ажабайдалда улам эдэбхитэйгээр хабаададаг болоо.

Автономинуудта КПСС-эй гол хараа бодол бүридхэхэ талаар съездын хүдэлмэриин бүлэг байгуулха дурадхал оруулхыень иимэ баримтанууд делегадые баадхаһан байгаа.

Эхэ ороноо хамгаалагшадта хүндэтэйгөөр хандадаг болохо тухай Сэрэгэй соведэй гэшүүн, Агаарай добтолгоһоо хамгаалха сэрэгүүдэй политическэ управлениин начальник Н. М. Бойко хэлээ. Орон дотор армиие буруушааха ябадалай үргэдэжэ байһаниинь Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй сэрэгшэдэй һанаае ехээр зобооно гэжэ тэрэ онсолон зааба. Олониитэдэ мэдээсэл тараадаг зарим хэрэгсэлнүүд энэ талаар илангаяа оролдоно. Зарим хүсэнүүд армиие абаха танаггүйгөөр хэлэдэг байна. Ороной хүтэлбэрилэгшэд ажаглагшын үүргэ дүүргэхэеэ болижо, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдые эрид шууд хамгаалха ёһотой.

Социальна асуудалнуудай талааршье армида хүшэр хүндэ байдал тохёолдонхой гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Офицернүүдэй һуудал байдалые һайжаруулхын тула һомологдоһон багахан мүнгэн зөөри асуудалые шиидхэхэ арга олгоногүй. Зэбсэгтэ Хүсэнүүдһээ гараха хүсэлтэй байһан тухайгаа мэдүүлһэн офицернүүдэй тоое үсөөрүүлжэ шадаагүйбди. Зүүн Европын оронуудһаа ба Монголһоо сэрэгүүдэй гаргадахада, байдалнай бүри муудана. Армиин эдэ асуудалнуудые шиидхэлгын унжагайраа һаань, бүри мүнөө жэлдэ сэрэгэй училищинуудта орохо залуушуулай тоо хорожо болохоор.

Мүнөө үедэ Зүүн Европодо боложо байһан үйлэ хэрэгүүдые шэнжэлжэ, зүб тобшололнуудые хэхэ шухала гэжэ үгэ хэлэгшэ анхаралаа хандуулаа. СССР-һээ бүлюу байдалтай болохо гэжэ хараалагдаһан сэрэгэй нэгэшье программаһаа США болон НАТО арсаагүй гээд тэмдэглэгдээ. Зэбсэг хэрэгсэлнүүдые али али талаһаа бодомжотой зүбөөр хорооохо шухала гэһэн һанамжа хэлэгдээ.

Совет Армида политорганануудые үлөөхэ хэрэгтэй гэжэ делегат хэлэбэ. Тэрэнэй һанамжаар, армида коммунистнуудые үлөөхэгүй гээшэ бусад хүсэнүүдтэ үүдэ сэлижэ үгэхэ, армиин дайшалхы арга боломжые һуладхаха гэһэн удхатай.

Щебекинскэ химическэ заводой аппаратчик Н. В. Ефременко удаань үгэ хэлэхэдээ, орон ба парти политическэ ба экономическа хүшэр хүндэ байдалда ороо гэбэ. Баруунайшье, зүүнэйшье элдэб хүсэнүүдэй үнгэрһэн сагай үйлэ хэрэгүүдые шүүмжэлдэг, ерээдүйдэ ехэ юумэ түйлахабди гэжэ найдуулдаг, социалис ёһоной ажабайдалда арад зоной этигэл найдалые буурулхые, хубилган шэнэдхэлгын үзэл сурталай үндэһэ һуурие һалгааха оролдодог байһаниинь, харин демократическа шэнэдхэлгэнүүд тэсэшэ зам нээһэн Коммунис партиие түүхын газаа тээ орхихые оролдодог хүнүүд байдалые улам муудуулна.

Тиин тэдэнэр бултадаа арад зоной дура хүсэлые элирхэйлнэбди гэһэншүүгээр арад зоной үмэнэһөө хэлэдэг гэжэ тэрэ ажаглаба. Иимэ хүнүүдтэ үндэр ендэрэй, газетын хуудаһануудай, радио болон телевизениин олгодог байһаниинь гомдолтой. Харин ажалшан арадта иимэ заха хизааргүй хөөрэлдөө хэжэ байха саг үгы. Материальна баялигуудые байгуулдаг хүнүүдые ямаршье үрэ дүнгүй эдэ хөөрэлдөөнүүд хашараадаг болонхой. Делегадууд, партиин ба манай социалис гүрэнэй хуби заяан, манай этигэл найдал ба социализмын аша туһые аршалан хамгаалха һүүлшын арга боломжо таанадай гарта гэжэ химзаводой хүдэлмэришэдэй захиһан захяае тэрэ дамжуулаа.

КПСС-эй бүридэлдэ РСФСР-эй Компарти байгуулха, мүнөөнэй съезд дээрэ тэрэнэй хүтэлбэрилхы зургаануудые һунгаха хэрэгтэй гэжэ Политбюрогой гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гай секретарь Е. К. Лигачев хэлээд, Россин коммунистнуудай ба тэдэнэй бүхы арадуудай интернациональна ёһо заншалнуудта этигэнэб гэжэ мэдүүлээ.

Хубилган шэнэдхэлгэһээ ондоо шэлэжэ абаха зам үгы гэжэ тэрэ хэлэбэ. Түрүүшын жэлнүүдтэ хүдэлмэри һайнаар ябуулагдажа эхилээ һэн. Гэбэшье общество дотор политическэ байдал орёо хүшэр байһан зандаа, бүри һүжэрхэ янзатай.

Энэнь хубилган шэнэдхэлгын политикын зайлашагүй эрхэ нүхэсэл гээшэ гү, али алдуу эндүүнүүдэй хойшолон болоно гү? Ушар байдалые үнэн сэхээр шэнжэлжэ үзэхэ, хүтэлбэрилэгшэдэй хүдэлмэридэ сэгнэлтэ үгтэхэ зэргэтэй. XXVIII съезд дээрэ Политбюрогой гэшүүдэй тоосохо тухай делегадуудай эрилтэ табиһаниинь, зүйтэй.

Обществые шэнэдхэхэ талаар партиин хараа шугам зүб. Хүтэлбэрилэгшэдэй зүрхэтэй, холын хараатай байһаниинь, М. С. Горбачевой политическэ эдэбхи үүсхэл тэрэн соо элирхэйлэгдээ. Гэбэшье хүдэлмэриинь онол аргануудта, хандасануудта ехэ алдуу эндүүнүүд үнэхөөрөөшье хэгдээ. Социализмда харша хүсэнүүдэй ажал ябуулгын үргэдэжэ байлгын хубилган шэнэдхэлгэдэ тохёолдуулха аюул хүсэдөөр сэгнэгдээгүй.

Мүнөөнэй политическэ хүтэлбэриин демократиин үндэһөөр хамтаараа хүдэлдэг тухай бидэ ходо хэлэдэг гээшэбди гэжэ тэрэ һануулба. Һүүлэй сагта иимэ шэнжэ шанарнууд алдагдадаг болонхой. Тэдэнэй алдагдахада, парти хэзээдэшье хүшэр хүндэ байдалда заатагүй ородог һэн.

Коммунист, партийна эхин организаци бүхэнэй һанамжые тоодог болохые КПСС-эй ЦК-гай секретарь уряалаа.

ЦК-гай мартын Пленумэй шиидхэбэринүүдэй хуби заяан, ороной зониие эдэ хоолой зүйлнүүдээр элбэгээр хангалга минии һанаае ехээр зобооно гэжэ тэрэ хэлэбэ. Тус асуудалаар эндэ хэлэгдэһэн бүхы һанамжануудые сум зүбшөөнэб. Колхоз, совхозуудые хубилган шэнэдхэхэ, тарьяашадые техникээр хангалгые оло дахин һайжаруулха, хүдөө нютагуудые түбхинүүлхэ хэрэгтэй. Энээнэй тулада капитальна ехэ һомололгонууд хэрэгтэй болохо.

Удаадахи хүндэ үгэ үгэхын урда тээ зүбшэн хэлсэлгые болюулха гэһэн дурадхалнууд зал сооһоо зэдэлһэн байна. Тэрэл зуура ондоошье һанамжа хэлэгдээ: хори гаран зон үгэ хэлээ, зарим нютагуудһаа түлөөлэгшэд байгаагүй, тодорхой дурадхалнууд үсөөн, ямар шэглэл баримталхаяа шэлэхэдэ хүшэр байна, манай ударидагшын тушаалда дэбжүүлэгдэһэн ямар кандидадуудай түлөө дуугаа үгэхэ байһанаа ойлгохын аргагүй. Зүбшэн хэлсэлгэ үргэлжэлүүлхэ гэһэн шиидхэбэри делегадууд баталан абаад, урдань хэлэгдэһэн юумэ дабтахагүй, богонихоноор хэлэхэ гэлсэбэ.

Урдань хараалагдаһанай ёһоор, КПСС-эй Горно-Алтайскын обкомой нэгэдэхи секретарь, арадай депутадуудай областной Соведэй түрүүлэгшэ В. И. Чаптыновта үгэ үгтэбэ. Россин гүрэнэй агууехэ түхэл шэнжые һэргээхэ талаар шиидхэхы үйлэ хэрэг боложо, эдэ үдэрнүүд түүхэдэ орохо байна гэжэ тэрэ мэдүүлбэ. Засагай түбэй зургаануудай хүдэлмэридэ ушаржа байһан олон ойлгогдоогүй юумэнэй, залан шууд бэшэ, хэрэг бүтээмжэгүй байһанай түлөө һанаагаа зобожо байһан тухайгаа тэрэ саашадаа хэлэбэ. Политбюрогой, ЦК-гай захиран-зонхилолгын байгууламжаһаа партияа шадаал һаа гүргэнөөр гаргаха гэһэн эрмэлзэлынь олон ушарта зоной ухаан бодолдо худхаляа үүсхэнэ, партиин түрүү зэргэдэ ябаха үүргэдэнь этигэхэгүй ябадал шэрээнэ. Марксизм-ленинизмын, Октябрь соо шэлэгдэһэн замай зүб байһаниие һэжэглэхэ ябадалнууд улам олоор үзэгдэдэг боложо байна.

«Кузбассрадио» заводой парткомой секретарь В. И. Карпов үгэ хэлэгшые таһа дүүрэжэ, сагаа бү гээ, дэлхэй дээрэхи эгээл шашаг наци болоходоо бү эрмэлзээ гээд уряалба.

В. И. Чаптынов Россин тон үсөөн гэшүүдтэй партийна организацинуудай нэгэнэй һанамжа шагнахыень залые уряалаад, хэдэн тодорхой дурадхалнуудые оруулаа. Онсолходо, съездын хүдэлмэриие дүүргэмсээр, аппарадта хүдэлжэ байһан бүхы коммунистнуудые, ажалша коллективүүдэй партийна эхин организацинуудта бүридхэлдэ абаха хэрэгтэй гээд дурадхаба. Тоосоото һунгалтын кампанида һайнаар бэлдэлгэ хангажа шадаха хэмжээн соонь сүлөөлэгдэмэл хүдэлмэрилэгшэдые аппарадта үлөөхэ хэрэгтэй гэжэ мэдүүлбэ. Наукануудай академиие, Ниитын эрдэмүүдэй академиие, Марксизм-ленинизмын институдые, партийна дээдэ һургуулинуудые тэрэ шүүмжэлжэ, интеллектуальна айхабтар ехэ нөөсэ арга боломжонуудтай байгаад, бодото ашаг үрэ үгэнэгүй гэжэ мэдүүлээ. Тэрэнэй һанамжын ёһоор бээ бэеһээ үлүү гаармаар амяарлагдаһан таһагууд болгогдожо, КПСС-эй ЦК-гай аппарат ямаршье үндэһэгүйгөөр хубаарилагдаһан байна. Партиин нэрэ хүндые унагаажа ябадаг дээдэ тушаалтадые партимнай тэжээжэ байһан зандаа.

Нацинууд хоорондын харилсаануудай хурсадаһан тухай хэлэхэдээ, федерациин гүк удхые Ленинэй хэлэдэгээр ойлгодог болоёл гэжэ уряалһан байха юм. Энэ талаар хүндэ хүшэр ашаае шэнэдхэгдэһэн парти өөр дээрээ тээжэ абаха ёһотой.

Съездэ уригдаһан хүдэлмэришэдэй делегациин зүгһөө Тюменскэ областиин «Надымгазпром» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй слесарь Г. К. Рязановта үгэ үгэхэ гэһэн дурадхал оробо гээд, түрүүлэгшээр һуугша соносхобо. Энээниие буруушааһан абяанууд дуулдаагүй.

Ажалшадай зүгһөө партида этигэхэ ябадал һэргээн бусааха тухай нэн түрүүн хэлэхэб гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ. Энэ зорилгодоо хүрэхын тулада нэгэл юумэн хэрэгтэй — арад зондо үнэн зүбые хэлэхэ хэрэгтэй. Нэгэдэхинь, жэл соо ажалай бүтээсые 1, 1,5, 2 процентээр дээшэлүүлхэдээ, түрүү онол аргануудые гү, али тон шэнэ технологи нэбтэрүүлһэнэй ашаар бэшэ, харин ажалай үнэ сэн доошолуулһанай ашаар түйлэгдана гэжэ хэлэхээр болоо.

Тюмениин хүдэлмэришэнэй һанамжын ёһоор, предприятинуудай хүдэлмэридэ мүнөө үзэгдэжэ байһан тодорхой бэшэ байдалые богони болзор соо усадхаха шухала. Ажахынгаа ажал ябуулгые хайшаагаар эрхилхэ байһанаа шэлэхэдэнь ажалша коллективүүдтэ бээ даагаан байдал олгобошье, бусад бүхы юумыень дээдэ шатын хүтэлбэриин шиидхэбэриһээ дулдыданги байдалда гүрэн орохоор байна.

Мүнөөнэй залуушуул компьютерэ техникэ муугаар мэдэнэ, энэнь һүүлэй һүүлдэ үйлэдбэридэ муу нүлөө үзүүлнэ гэжэ үгэ хэлэгшэ һанаагаа зобонгёор мэдүүлбэ. Хүдэлмэришэд ба тарьяашадые хуулиин зүгһөө хамгаалалгын асуудалнууд тухай тогтоходоо, оронойнмай хулита үндэһэ һуури һула зандаа гэжэ тэмдэглэбэ. Мүнөө хүсэндөө байһан хуулинууд дүүргэгдэнэгүй гэжэ хэлэбэ. Юуб гэхэдэ, орон соомнай болон парти дотор хүтэлбэриин дээдэ шатануудта харюусалгагүй ябадал айхабтараар дэлгэрээ.

Зүбшэн хэлсэлгээ дүүргэхэ гэһэн дурадхалнууд зал сооһоо зэдэлнэ. Сүлөө микрофонуудай хажууда һанамжануудаараа эдэбхитэйгээр андалдалга болобо. Делегадууд К. И. Калинин, А. Ф. Столяров, Б. И. Захаров, А. И. Шилин болон бусад саг зуура соо зүбшэн хэлсэлгээ болоюулжа, гол асуудалаа — Россин Федерациин Коммунис парти бии болгохо тухай асуудалаа шиидхэжэ эхилээ гээд дурадхаһан байна.

Үдэшын заседани дээрэ А. И. Лукьянов түрүүлэгшэ боложо һууба. Зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадалсахаяа бэшүүлһэн делегадууд үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдые үргэлжэлүүлэе гэһэн эрилтэ табина гэжэ тэрэ мэдээсэбэ. Иркутскһаа ерэһэн электровозой машинист В. П. Сапачевта үгэ үгтэбэ. Бидэнэр бултадаа гараха үүдэгүй газарта орошоод байнабди гэжэ тэрэ мэдүүлбэ. Оронойнгоо, манай Россин хуби заяанай түлөө харюусалгын мэдэрэл коммунист бүхэндэ улам хурсадхаха хэрэгтэй гэжэ тэрэ хэлэбэ. Хубилган шэнэдхэлгэ зүбөөр эхилэгдэһэн байгаа. Зүгөөр манай хүтэлбэри һайнаар бэлдээгүй, арад зонтой зүбшөөгүй, тиимэһээ хэрэгынь урагшагүйдэнэ. Ажалшадай зүгһөө мүндэлһэн хубилган шэнэдхэлгын шэнэ долгин лэ манай бүхы хэрэгүүдые һайжаруулжа шадаха.

Түүхын асуудалнуудай үнэн зүб байлга тухай үгэ хэлэгшэ саашадаа тогтоо. Нэгэ хүнэй зонхилжо байһан үе сагай, зонхилон-захиралгын байгууламжын хэшээлнүүдые олон үеын хүнүүд һанажа ябаха гэжэ тэрэ тэмдэглээ. Тиимэһээ эдэ алдуунуудаа дахинаа дабтахагүйн тулада партийна олониитын засагые үгэ дээрээ бэшэ, харин хэрэг дээрээ бэелүүлхэ талаар тодорхой хэмжээнүүд хэрэгтэй. Газаа талые гоёоһоной бэшэ, харин бүхы ажабайдалаа бодото дээрэнь шэнэлһэнэй, хуули буса болон ээрэг муухай ябадалнуудай гаргадахада нүлөөлһэн бүхы юумэнһээ арсаһанай, хараалжа абаһан шэнэдхэлгынгээ хараа түсэбүүдые бэелүүлгэдэ эрид шууд болон залан сэхэ байһанай ашаар партида арадай этигэл ябадал бусаажа болохо байна.

Хии хооһон үгэһөө хэрэгтэ орологын бодото дээрээ бэелүүлгэдэхые хүлеэхэ саг манай орондо үгы гэжэ Воронежой «Электроника» гэжэ эрдэмэй-үйлэдбэриин нэгэдэлэй генеральна директорэй орлогшо Г. И. Грищук хэлэбэ. РКП-е бии болгохо тухай зүб шиидхэбэри бидэнэр абаабди гэжэ тэрэ үгэеэ үргэлжэлүүлээ. Энэ шиидхэбэрие бодото ажабайдалда бэелүүлхын тулада тодорхой хэмжээнүүдые зохёожо дүүргэхэ гээшэ мүнөө эгээл шухала юумэн болоно.

Үгэ буляалдаата зүбшэн хэлсэлгын ябаса шэнжэлхэдэ, партиин хэдэн хуби бололгые зайсуулхын тулада тэрэнэй доторой хүсэнүүдэй хубаарилдалые һайнаар мэдэхэ хэрэгтэй гэжэ делегат мэдүүлээ. Энээние хэхэдэ хүшэр хүндэ. Тиигэбэшье заабол бэелүүлхэ хэрэгтэй.

Демократичнаар хүдэлмэриеэ эхилһэн хадаа түбэй зургаануудые бүридүүлжэ эхилхэдээ, демократическа болон марксистска платформонуудай түлөөлэгшэдтэ тэдээн соо һуури олохо, Ленинградай эдэбхи үүсхэлтэ съездын дурадхалнуудые хараада абаха арга боломжо съезд олохо ёһотой. Горитой ажаглалтануудые хэбэшье, ороноймнай партийна организацинуудай олонхинь КПСС-эй ЦК-гай Платформо дэмжэнэ гээд тэрэл зуура хараада абаха хэрэгтэй.

Үгэ буляалдаата хөөрэлдөө хэлгын түхэл маягуудта үгынгөө ехэнхи хубиие делегат зорюулба. Бидэнэр ехэ таарамжагүйгөөр үгэ хэлэнэбди, альга ташанабди гээд, энэ бодолоо хэдэн тодорхой жэшээнүүдээр гэршэлэн батадхаа. Онсолходо, «Хубилган шэнэдхэлгэ» гэһэн ойлгосодо олон зон элдэб удха оруулна. Манай политическэ словарь соо һая бии болоһон «деидеологизаци» гэжэ ойлгосо тухай хэлэхэдээ, энэ үйлэ хэрэгтэй эхилхэ ябадалда парти өөрөө түлхисэ үгэһэн байна, юуб гэхэдэ, үзэл сурталай талаар парти дотор тогтоһон байдалые ондоогоор нэрлэхын аргагүй гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолоо.

РКП-гэй ЦК-е һунгалга тухай хэлэхэдээ, тэрэнэй бүридэлдэ шэнэ хараа бодолнуудые дурадхажа шадаха шэнэ хүнүүдые гол түлэб оруулаа һаа, һайн байгаа гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлээ. Гадна КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүдэй партиин XXVIII съезд дээрэ тоосохо ябадалыень тэрэ дэмжэһэн байна.

КПСС-эй бүридэлэй нэгэ хуби болохо РСФСР-эй Компартиие байгуулха тухай хараа болоо Волгоградай делегациин зүгһөө КПСС-эй Волжско горкомой нэгэдэхи секретарь А. Д. Никифоров дэмжээд, тэрэнэй түбэй һунгагдамал зургаануудые бүридүүлхэ асуудалаар һанамжануудаа хэлэбэ. Онсолходо, Россин Федерациин Компартиин ЦК-е мүнөө боложо байһан съезд дээрэ һунгаха гэһэн дурадхал оруулаа.

Партиин XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха КПСС-эй ЦК-гай Платформын болон КПСС-эй Уставай проектнүүд тухай һанамжаяа хэлэхэдээ, эдээндэ хабаатайгаар болоһон бүгэдэ партийна үгэ буляалдаата зүбшэн хэлсэлгын эхилхэдэ нүлөөлһэн, ехэ үүргэ дүүргэһэн документнүүд болоо гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Хайшаа ошохо, ябахын тулада юу хэхэ, хайшаагаар хэхэ байһан тухайгаа коммунистнуудай һэжэглэхэ бүхы ябадалнуудые партиин съездын шиидхэбэринүүд зайсуулха зэргэтэй. КПСС-эй съезд дээрэ гурбан документ баталжа абаха гэһэн дурадхал оруулаа: партиин программна зорилгонууд тухай, мүнөө болон ерэхэ жэлдэ тэрэнэй бэелүүлхэ ажал ябуулгануудай программа, мүнөөнэй үе сагта партиин баримталха тактика тухай. Съездэ эльгээгдэһэн коммунистнуудай урда табигдаһан бүхы асуудалнуудта харюунуудые олоходо, эдэ бүгэдэ туһалха байна. Олон партийна байгууламжын үргэдэжэ, парламентаризмын бэхижэжэ байһан оршон байдалда эдэ бүгэдэ илангаяа хэрэгтэй. Партийна съезднүүд болон конференцинүүд дээрэ абтаһан шиидхэбэринүүдые дүүргэхэ талаар хэгдэһэн хүдэлмэриин дүнгүүдые жэл бүхэндэ согсолхо дурадхал тэрэ оруулаа. Иимэ зорилгоор партиин съездын делегадуудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй болзорые һунаажа, партийна эхин организацинуудта тэрэниинь һэргээхэ эрхэ олгохо хэрэгтэй гээд тэрэ тоолоно.

Соведүүдтэ, ажахын зургаануудта болон ниитын эмхинүүдтэ партиин ябуулха хүдэлмэриин асуудалнууд тухай үгэ хэлэгшэ тогтоо. Депутат-коммунистнууд бүхы зиндаагай Соведүүдтэ хуули зохёолгын талаар эдэбхи үүсхэл гаргажа, улам эдэбхитэйгээр дурадхалнуудые оруулха ёһотой, бэлдэгдэжэ байһан шиидхэбэринүүдтэй холбоотой проектнүүдтэй гү, али абтаһан асуудалнуудые дайрангүй үнгэрхэгүй, тэдэнэй бэелүүлгэдэхын тулада бүхы юумэ хэхэ зэргэтэй.

Россин Федерациин Коммунис партиин хүтэлбэрилхы зургаануудые һунгахын тулада тэдэнэй зорилгонуудые болон байгуулалтые тон тодоор элирүүлхэ хэрэгтэй гэжэ Москвагай автодорожно институдай парткомой секретарь Н. В. Быстров тоолоно. Республикын Компартиин бүридэл соо юрэдог национальна эмхидэлнүүдэй эрхэнүүдые хамгаалалгын ёһо гурим тухай асуудал гол асуудал болоно.

Делегадай һанамжын ёһоор Россин Федерациин Компартиин ударидагшын үүргэ хадаа онсо шухала удха шанартай болоно. Энэ тушаал ээлжээр дэбжүүлэгдэһэн бүхы кандидатурануудые мүнөөнэй эрхэ байдалда республикын коммунистнууд бултадаа зүбшэн хэлсэхэ ёһотой. Иигэжэ партийна олониитын засаг бодото дээрэ ерээ, тэрэ юрэл уряа-лозунг болоогүй гэжэ харуулха байнабди.

Москвагай партийна организациин XXVIII конференци дээрэ зохёогдоһон дурадхалыень үгэ хэлэгшэ съездын анхаралда табиба. Мүнөө боложо байһан съездын түрүүшын шатада партиин хүтэлбэрилхы зургаанудта һунгагдаха кандидатурануудые дэбжүүлхэ, удаань тэрэнэй саг зуурын Центральна Комитет бүридхэхэ хэрэгтэй. Энэ ЦК съездын хоёрдохи шатые тон нарин нягтаар бэлдэхэ байгаа. Хоёр шатын хоорондохи саг соо бүхы кандидатуранудые зүбшэн хэлсэхэ арга боломжо коммунистнуудта, партийна эхин организацинуудта олгохо шухала. Гансал хоёрдохи шатадань Россин Федерациин Компартиин хүтэлбэрилхы зургаануудые бүридүүлхэ хэрэгтэй. КПСС-ые демократиин ёһо гуримуудта түшэглэн шэнэдхэлгын, партийна олониитын бусад түрүү үзэл бодолтой хүсэнүүдтэй харилсалгын жэшээ боложо үгэхэ ёһотой. Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, партийна аппарат уялгануудаа хубилгаха зэргэтэй гээд делегат онсолон тэмдэглээ. Хүтэлбэрилэлгын гээ уялгануудһаа арсажа, партийна организацинуудай ажал ябуулгые тааралдуулха уялгатай болохо ёһотой.

Юрын хүдэлмэришэдэй, юрын коммунистнуудай һанаан бодолые зобоожо байһан асуудалнууд тухай Баруун Сибириин түмэр харгын Новосибирск-Главный станциин локомотивна депогой машинист-инструктор Б. М. Ковалев гол түлэб хэлэһэн байха юм. Манай парти хүсэтэй, өөрын үзэл сурталтай гэжэ ходо хэлэдэг байгаабди. Зүгөөр энээниие гэршэлэн харуулха сагай ерэхэдэ, үзэл сурталшье, үзэл сурталаашье үгы гээд тодороо. Харин иимэ хүдэлмэри бэелүүлхэ уялгатай бүхэли таһаг ЦК-да бии ха юм. Тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэ баһал бии. Мүнөө сагай үбшэнтэй асуудал болохо, олон зоной партиһаа гаралга тухай хэлэхэдээ, энэ асуудал хэнэйшье һанаае зобоогоогүй мэтэ байдаг гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Харин 18 миллион гэшүүдтэй партидамнай бүри һаяын сагта хэншье үлэхэгүйдөө болохол. Энээнэй түлөө хэн нэгэн харюусаха ёһотой.

Партида хүнгэлэлтэнүүдые бага болгохо тухай асуудал хурсаар табигдана. Эдэ бүгэдэдэ эсэс табиха гэлсэбэшье, мүнөө болотор бии байһан зандаа.

КПСС-эй зэргэнүүдһээ олоороо гараха ябадалые болюулхын тулада партийна түлбэриин хэмжээе бага болгохо хэрэгтэй. Тиимэһээ һаяын сагта энэ асуудал хаража үзэхэ гээшэ тон шухала. Эмхидхэн байгуулгын съездын делегадуудай статус ехэ болгожо, удаадахи съезд болотор эрхэ түлөөлэлгэнүүдыень һунааха гэһэн үшөө нэгэ дурадхал бии. Иимэ хэмжээ абаа һаа, делегадуудай даалган бүхэ хэрэгтээ бүри харюусалгатайгаар хандахадань нүлөөлхэ, тэдэнэй ажал ябуулгын ашаг үрэ дээшэлүүлхэ байна гээд үгэ хэлэгшэ һанамжална.

Съездын урда тээхи үгэ буляалдаата зүбшэн хэлсэлгын бүхы талануудай конференци дээрэ тон демократичнаар харуулагдаһаниинь бидэнэй һанаае ханааһан байха гэжэ һанаб гээд, «Советская Россия» газетын ахамад редактор В. В. Чикин хэлэбэ. Гэбэшье олон ондоо һанамжатай байлга гэһэн ойлгосотой мүнөөдэр нэгэ ондоохон юумэн худхаралдана. Үгы хэлгын хара һүүдэр парти дээрэ улам үдхэрнэ. Энэ хадаа ээзрхэг муухай митингнүүдэй, үнгэрһэн Майн 1-нэй үедэ элдэб ааша гаргалгын, зарим республикануудта гаргагдаһан сепаратис националис үйлэ хэрэгүүдэй, эндэһээ холо ёр алхамай газарта олоной үзэмжэдэ табигдажа байһан бултандамнай харша хуулиин проектнүүдэй һүүдэр энэ гээшэ.

Манай партиин түүхэдэ иимэ мэрхүү юумэнүүд болоо һэн гэжэ үгэ хэлэгшэ һануулба. Революционно үйлэ хэрэгүүдтэ шахардуу үе сагай тохёолдоходоо, өөрынгөө хараа бодолые айхабтар хүнгэнөөр хубилгадаг шуран хүнүүд бии болоно, «үгы хэлгын хүрээ» гартаа адхан абадаг гээшэ. Иимэ ябадалнуудтай тэмсэлдэ ленинецүүд нилээн ехэ хүсэ шадалаа болон хүсэл эрмэлзэлээ үгөө. Мүнөө сагайшье бүхы юумэ үгы хэхэ дуратайшуул хуушан онол аргануудые эшэнгүйгөөр хэрэглэнэ. Гэбэшье юумэ үгы хэлгын һүүдэртэ байхын тулада Россин Компартиие мүнөөдэр бии болгожо байна бэшэбди. Революционно хубилган шэнэдхэлгын замда эрид шуудаар ажал ябуулгаа эрхилхын тулада эмхидхэнэбди.

Партиин мүнөөнэй түб Россин асуудалнуудые ашаг үрэтэйгээр шиидхэжэ шадаха гү гэһэн асуудал табяад, үгэ хэлэгшэ иигэжэ харюусаба: үгы гээд ажабайдал харуулаа. Жэшээ болгон, Россин Соведүүдые бүридүүлэн бии болгохо талаар тогтоһон байдал тухай дурдаба. Республикын Верховно Соведтэ тогтоһон юрын бэшэ байдалһаа уламжалан, парламентска ажал ябуулгын асуудалнуудаар саг үргэлжэ хүдэлмэри хэжэ байха таһаг Россин Компартиин ЦК-да бии болгохо хэрэгтэй гээд делегат тоолоно.

РСФСР-эй арадай депутадуудай дурадхалаар арадай депутадуудай Соведүүдэй хэблэлэй орган гээд хараха гэһэн газетые тойроод тогтоһон байдал тухай ахамад редактор хэлээ. Партиин ЦК-гай РСФСР-эй талаар Оргбюрогой бии болгогдоһонтой дашерамдуулан, партийна орган болгогдожо, КПСС-эй ЦК-гай шиидхэбэрээр тус газетэ бии болгогдоһон байгаа гэжэ үгэ хэлэгшэ ойлгуулба. Һүүлэй үедэ «Советская Россия» газетэ гурбан ондоо зургаануудай хэблэлэй орган болонхой. Тиигэбэшье тэрэниие хэблэхэ бүхы эрхэнүүд партиин ЦК-да юм. Юуб гэхэдэ, газетэ партийна мүнгөөр гаргагдана, партийна хэблэлдэ бэрлагдана. Тиимэһээ бусад зургаанууд мүнгэн зөөри һомолнонгүй гээшэ. Редакционно коллективые бүридүүлгэ мүн лэ партиин шиидхэхэ хэрэг байгаа.

Газетыемнай партийна хэблэлэй орган гээд тоологты гэһэн коллективэйнь хандалгые редакциие хүтэлбэрилэгшэ

РСФСР-эй КОМПАРТИ: ЗАМАЙНГАА ЭХИНДЭ

нэн түрүүн партиин гэшүүние, партгруппые, партийна нэгэ шатые миил шагнаха бэшэ, харин ойлгожо hураха үялгатайбди. Парти гээшэ социализмын генератор гэжэ тодоор ойлгохо байгаа. [illegible] Тиимэhээ партиин нэгэдэл хадаа манай хүдэлмэриин түрүүшын болон шухалын шухала болоно. Хоёрдохинь гэбэл, экономико болоно. Тогтуурита экономико хэдэ энэмнай тогтууритай политика болоно бшуу.

Энээгээр үгэ хэлэлгэ зогсоогдоhон байна.

Түрүүлэгшээр hуугша редакционно комиссиин бэлдэhэн съездын тогтоолой проект баталагдан табигдаба. Делегадууд республикын Коммунис партиие РСФСР-эй Коммунис партиин гэжэ нэрлэхэ гэhэн шиидхэбэрие баталан абаба. Тогтоолой бэшэ пунктнуудые үшөө дахин хаража үзөөд, зарим hайжаруулга хэжэ табиха тухай редакционно комиссида даалгагдаба.

Украинын Коммунис партиин XXVIII съездэдэ хэрэгүүд телеграмма эльгээгдэhэн байна.

Июниин 21-дэ съезд хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлбэ.

Россин Федерациин Компартиие эмхидхэн байгуулгын съезд июниин 21-нэй үглөөнэй заседани дээрэ партиие эмхидхэн байгуулха тухай тогтоолые зүбшэн хэлсэхэ үргэлжэлүүлбэ. Хүтэлбэрилхы органууд тухай асуудалнууд, энэ Компартиие эмхидхэн байгуулха тухай декларации делегадуудай анхаралда табигдаhан байгаа.

Эгээл таарамжатай hайн дурадхалнуудые тэдэнэй соо абаhан тула тогтоол болон декларации [illegible] редакционно комиссида эльгээгдээ hэн гэжэ урдахи заседани дээрэ түрүүлэгшээр hуугша А. И. Лукьянов hануулба.

Мэдээсэл хэхын тула редакционно комиссиин түрүүлэгшэ — КПСС-эй Московско горкомой нэгэдэхи секретарь Ю. А. Прокофьевто үгэ үгтэбэ. [illegible]

Энээнhээ уламжалан, редакционно комисси иимэ тобшололдо хүрэжэ ерэбэ: Элдэб янзын уставай дүримүүдые нэмэжэ, энэ тогтоолые үргэдхэхэгүй, имагтал эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ асуудалнуудые шиидхэхын тула шухала хэрэгтэй ушар баримтануудые тэрээндэ оруулха. Тэрэ документын гурбадахи асуудалые иигэжэ найруулхые дурадхаба: «Эмхидхэн байгуулгын съезд нэгэдэхи секретариие, РСФСР-эй Компартиин Центральна Комитедые, хиналтын комиссиие hунгаха, РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай Политбюрое эмхидхэн бүридүүлхэ шухала гэжэ тоолохо».

Үгэ хэлэгшэ дүрбэдэхи асуудалые иигэжэ найруулба: «Эмхидхэн байгуулгын съездын хоёрдохи шатын зүблэхэ зүйл ба тэрэниие үнгэргэхэ болзор тушаа дурадхалнуудые бэлдэхыень РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай шэнээр hунгагдаhан бүридэлдэ даалгаха».

Редакционно комиссиин түрүүлэгшэ тогтоолдо оруулагдаhан бусад хубилалтанууд тухай дэлгэрэнгыгээр тогтожо, дурадхагдаhан текст соо зарим hанамжанууд юундэ хараада абтаагүйб гэжэ ойлгуулба. Съездэ хабаадагшадай асуудалнуудта тэрэ харюусаhан байгаа.

Энэ тогтоолые зүбшэн хэлсэлгэ орёо хурса үгэ булялдаата хөөрэлдөөнүүдтэ үнгэрбэ. Партиин хүтэлбэрилхы органуудые hунгаха тухай хэлэгдэhэн гурбадахи асуудал илангаяа ута уняжагай арсалдаануудые үүдхэhэн байгаа. Элдэб янзын hанамжанууд хэлэгдэбэ. Эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ нэгэдэхи секретариин тушаалда, Центральна Комитедтэ, хиналтын комиссида кандидатурануудые дэбжүүлхээр, эхин организацинуудта тэдэнииие hунгахаар дурадхагдаа. Үгы гэбэл, иимэ hанал бодол хэлэгдэбэ: Түрүүшын шатада эмхидхэлэй комитедые байгуулха, харин үлэhэн бүхы юумыень хоёрдохи шатада — КПСС-эй XXVIII съездын hүүлээр шиидхэхэ.

ЦК-гай бүридэлэй гурбанай нэгэ хубиие коммунистнуудай хуралдаан дээрэ хэдэн кандидатурые үндэhөөр [illegible]

[illegible]

Декларациин проект үндэhэ hуури болгогдон баталагдан абтана. Документые гүнзэгыгөөр зүбшэн хэлсэжэ захална. Тэрэнэй үедэ делегадууд анха түрүүшынь текстдэ үсөөн бэшэ ажаглалтануудые хэhэн, дурадхалнуудые, нэмэлтэнүүдые оруулhан байгаа. Диилэнхи олонхид эдэнэй ехэнхиие зүбшөөhэн байгаа. Зарим дурадхалнуудаарнь хани халуун үгэ булялдаата хөөрэлдөөн дэлгэрбэ.

Тусхайлбал, гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо орохо талаар правительствын зохёожо дурадхаhан гол хараа бодолой хажуу талада парти үлэшэhэн шэнги болоно гэжэ үгэ хэлэгшэдэй нэгэн — А. А. Сергеев хэлэбэ. Иимэ мэдүүлгэдэ харюу үгэхын тула М. С. Горбачевто үгэ үгтэнэ. Энэмнай тон шухала асуудал болоно гэжэ тэрэ хэлээ. Бусадшье хүнүүдэй үгэ соо иимэ hанамжа соностоо hэн. Съездын түгэсхэлдэ тобшохон үгэ хэлэхэдээ, зарим асуудалнуудаар hанамжануудаа хэлэхые, элдэб асуудалнуудта харюусахые бодомжолоо hэм. Теэд эдэ бүхы асуудалнуудта тобшохон үгэ соогоо дүүрэн харюу үгэхэнь хүшэр юм ааб даа. Хэрбээ бүхы асуудалнуудта харюусажа эхилээ hаа, маанадта үшөө хоёр-гурбан үдэр хэрэгтэй болохо бшуу.

Энэ асуудалые табилгада парти хабаадаагүй, өөрынгөө хараа бодолые хэлээгүй гэхэ болоо hаа, бодото байдалда таарахагүй байна. Үнгэржэ ерэхэдээ, Центральна Комитедтэ, парти дотор хангалтагүй байдалтай гэжэ батаар харуулхын тула иимэ юумэн үсэд нэтэрүүгээр заагдана.

Энээнтэй дашарамдуулан, тобшохоноор хэлэхэ хүсэлэнтэйб. Юундэб гэхэдэ, мүнөө саашадаа иимэ арга боломжонууд тохёолдохогүй хэбэртэй. Гэхэтэй хамта ажал хэрэг шууд сэхээр ябуулагдана, саашадаа тэрэниие хойшолуулжа болохогүй.

Нэгэдэхинь. Хэрбээ таанадай эгээл түрүүшын документнүүдтэ — партиин XXVII съездын документнүүдтэ хандаа hаатнай, экономикын ашаг үрэ дээшэлүүлхын түлөө тэмсэлдэ эрдэм-техникын дэбжэлтын, ажахын тоосооной асуудалнуудта, ажахы эрхилэлгын шэнэ түхэл шэнжэнүүдтэ, эд бараанай-мүнгэнэй харилсаануудые хэрэглэлгэдэ онсо анхарал хандуулагдаhан байгаа. «Эд бараанай-мүнгэнэй харилсаан» гэhэн үгүүлэлые нүхэр Сергеев мэтын эрдэмтэдэй, бусадай олон жэл соо хэрэглэлгэhээ гаргажархиhан ушарынь тоншье хангалтагүй байна. Энэмнай нэгэдэхинь гээшэ. Тиимэ даа. Би үгэ хэлэхэ эрхэтэй ха юмбиб. Юундэб гэхэдэ, таанад энээн тухай хаа хаанагүй хэлэнэт. Зүгөөр иишэ тиишээ хадуурангүй, темдэээ бусахамни.

Партиин Центральна Комитедэй июниин Пленум дээрэ экономическа залан сэхэ реформо, тэрэниие бэелүүлхэ шухала байлга, хараа бодол зүбшэн хэлсэгдээ hэн. Энэ хадаа бүхы экономическа стратегидэ эрид эрьелтэ хэхэ ёhотой эгээл асари ехэ, үндэhэ hуурита Пленумүүдэй нэгэниинь болоно. Тэндэ бүхы хараа шэглэлнүүд найруулагдаhан байгаа. Тэрэ тоодо имагтал гуримшуулагдадаг бэшэ, харин түсэблэлгын-дэлгүүрэй экономикодо шухала байhан тухай асуудал үргэнөөр харуулагдаhан, үндэhэлэгдэhэн байгаа. Ушар иимэhээ иимэ hанал бодол, программа хаанаhаашьеб тэнгэриhээ абтаа, хэн нэгэн тэрэниие бодомжолоо, оронойнгоо урагшаа дабшалтые хадууруулха гэhэн зорилго табигдаа гэхэ мэтэ hанамжанууд хардалга гүрдэлгэ болоно. Эдэ бүгэдэ бултанда мэдээжэ бшуу. Эндэ, Москвада, таанад эрилтэ табижа шадахат, энэ Пленумэй материалнуудые таанад эрижэ абаад, уншаха ёhотойт. Тэндэ бүхы юумэн тухай хэлэгдэнхэй. Зарим нүхэдэй энэ Пленумэй материалнуудые уншадаггүй байhан гү, али зорюута ойлгохогүйе хүсэhэн тухайнь хэлэхэ ёhогүйбди. Тэдэнэр өөhэдөө эдэ бүгэдые ойлгожо абаг лэ. Энэмнай ушар ёhо ойлгоогүй ябадал болоно гү, али съездые төөрюулхэ гэhэн hэдэлгэ гү?

Саашань. Пленумэй hүүлээршье эдэ бүхы асуудалнууд тухай хэлсэгдэhэн байха. Имагтал аграрна политика тухай хөөрэлдөөнэй гарахада, тэндэ эдэ бүхы асуудалнууд дахинаа табигдаа hэмнай. Тусхайлан дурдахые хүсэнэгүйб. Ушарынь юуб гэбэл, эдэ бүхы асуудалнууд — Зөөри тухай, Арендэ тухай хуулинууд — урда тээнь Верховно Советдэ болоhон зүблөөн дээрэ, правительствада хаража үзэгдэhэн байгаа. Эдэ бүхы асуудалнуудаар манай түрүүлэгшэ Н. И. Рыжков эгээлэй юрын хүдэлмэришэдтэй, инженернүүдтэй, экономистнуудтай, эрдэмтэдтэй болон бусад мэргэжэлтэдтэй хэдэн зуугаад зүбшэлэлгын хөөрэлдөөнүүдые хэhэн байгаа. Энэ асуудалые Верховно Совет зүбшэн хэлсээ. Тэрэниие зүбшэн хэлсэлгэдэ бүхы общество, бүхы Политбюро хабаадаа. Бүхы общество, бүхы парти хабаадаба.

Эсэстээ. Предприяти тухай хуулинууд, предприятинуудые ажахы эрхилэлгын шэнэ гуримда оруулжа эхилhэн хуулинууд — эдэмнай бүгэдэ арадай дунда зүбшэн хэлсэгдэhэн байгаа. Энээнэй үндэhөөр бидэ бүхы юумэ эхилээбди. Түрүүлэн ВАЗ-да, Сумска заводто, удаань гурбан министерствэдэ, hүүлээрнь табан министерствэдэ, хожомынь экономикын хахад хубида, бүри саашадаа өөhэдынгөө олоhон мүнгөөр өөhэдыгөө хангалгын, ажахын тоосооной гол ёhоор. Бүхы юумэн энэ шэглэлээр дабшаа hэн. XXVII съездын ба ЦК-гай июниин Пленумэй экономическа стратегиин талаар эдэ программна захяа заабаринууд бэелүүлэгдэhэн байгаа. Эгээл тиимэhээ эдэ бүхы ажал хэрэгүүдтэ, хараа шэглэлнүүдтэ парти хабаадаагүй, эдэ бүгэдые парти тойрожо гарадаг байгаа гэжэ хэлэхэнь буруу.

Тиимэhээ эдэ бүхы үйлэ хэрэгүүдэй хажуу талада парти байгаа, тэрэниие тойрожо гараа гэжэ хэлэхэ, гэмнэхэ гээшэ буруу гэжэ тоолоноб. Эндэ би олохон хүнүүдтэй, делегадуудтай, бүлэгүүдтэй хөөрэлдөөб. Ушарынь юуб гэбэл, Президентын Советдэ, Верховно Советдэ зүбшэн хэлсэлгэ — эдэ бүхы зүбшэлэлгэнүүд, ямар зам шэлэхэб, ямар болзорнуудые хараалхаб, ямар онол аргануудые шэлэхэб, ямар эршэ дэлисэ хангахаб гэхэ мэтэ асуудалнууд хэлсэгдэhэн байна. Зүгөөр нэгэ юумэ хараад абаагүйбди. Документнүүдэй толилогдоходонь, газетчигүүд сэнгүүд тухай асуудалые гол анхаралдаа абажа, түрүүшын зэргэдэ табиhан байна.

Хоёрдохинь. Президентын Совет дээрэ зүбшэн хэлсэлгэ гэхэ мэтэ асуудалые гүнзэгыгөөр бодомжолоогүйбди. Эгээл тиимэhээ эдэ бүхы асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгэдэ гол анхаралаа хандуулбабди.

Бүхы заабаринуудые, ажаглалтануудые хараада абажа, РСФСР-эй Коммунис партиие эмхидхэн байгуулгын съездын Декларациин текстые дуугаа үгэлгэдэ табиха гэhэн дурадхал оруулагдана. Деклараци олонхиин дуугаар баталагдан абтана.

Союзна республиканудай Коммунис партинуудта РСФСР-эй Компартиие эмхидхэн байгуулгын съездын хандаhан хандалгатай редакционно комиссиин түрүүлэгшэ делегадуудые танилсуулба. Тусхайлбал, энэрхы ёhото, демократическа социализм байгуулха гэhэн хүсэл эрмэлзэлэй үндэhөөр КПСС-эй XXVIII съезд манай обществын түрүү үзэлтэй бүхы хүсэнүүдэй, коммунистнуудай нэгэдэл бэхижүүлхын тула ехэ юумэ хэхэ ёhотой. Энээнэй тула аргатай бүхы юумэеэ хэмтэараа бэелүүлхэ гэhэн уряа тус документ соо бии.

Соносхогдон уншагдаhан документын проектые hайшаажа байhанаа делегадууд альга ташалгаар мэдүүлбэ. Дэлгэрэнгыгээр зүбшэн хэлсэhэнэй hүүлээр Хандалга баталагдан абтаhан байгаа.

Үдэшын заседани дээрэ **М. С. Горбачев** түрүүлэгшээр hууба. Тэрэниие нээхэдээ, иигэжэ тэрэ хэлээ: Президиумээр дамжан, съездын хүдэлмэридэ хабаадалсаха тухай Россин Федерациин арадай депутадта хандаhан хандалга ороо. Юуб гэхэдэ, тэрэ съезд дээрэ республикын болон Союзай хоорондохи тэнсүүри тухай, эрхэнүүдые үгэлгэ тухай —энэмнай Союзна договортой холбоотой байха—асуудал баhа гараhан байна бшуу. Энэмнай анхарал хандуулмаар, гүнзэгыгөөр hанал бодолоо андалдахаар асуудал болоно гээшэ.

Харин мүнөө съезд дээрэ саашадаа юу хэхэмнайб гэжэ таанадтай бодожо үзэе. Бидэ иимэ үедэ тулажа ерээбди. Нэн түрүүн зүблэхэ зүйлдөө бидэ бусаха ёhотойбди гэжэ hананаб. Тиимэ гү? Мүнөөл бидэ зүблэхэ зүйлөөрөө хүдэлмэреэ саашань үргэдхэхэ ёhотойбди. Конференциин зүблэхэ зүйлдэ ороhон асуудалнууд тухай хэлэхэ болоо hаа, тэдэмнай зандаа үлэнэ. Эндэ буруушаалга гаранагүй гү? Үгы. Энээнhээ уламжалан, хоёр асуудалыень, тусхайта болгон, хүгжөөхэ хэрэгтэй болоно. Энэмнай мүнөөнэй байдал тухай, партиин XXVIII съездэдэ КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект тухай, КПСС-эй Уставай проект тухай резолюцинуудай проектнүүдые хаража үзөөд, баталан абаха ябадал болоно. Эдэ документнүүдэй проектнүүд таанадта үгтэнхэй. Парти байгуулха тухай шиидхэбэри мүнөө абая, Центральна Комитедые hунгаха хэрэгтэй гэжэ мэдэрэе гэhэн бодол делегадууд үсэдөөр табиhан байнад, энэ талаар бидэ үгэеэ ойлголсохо ёhотойбди. Харин мүнөө хэзээ тэрэниие hунгаха хэрэгтэйб гэжэ үгэеэ ойлголсохо сагнай хүрэжэ ерээ. Тэрэниие зүблэхэ зүйлдэ хэзээ оруулха ушартайб. Мүнөө гү, али хоёрдохи шатада гү? Үсэгэлдэр энээн тухай, харин гансашье үсэгэлдэр бэшэ, мүн делегацинуудай түлөөлэгшэдэй түрүүшын зүблөөн дээрэшье, удаан хөөрэлдөөн болоо бэлэй. Үсэгэлдэр бидэ, минии hанахада, 12 час багаар тараа hэмди. 4—5 вариантнууд хаража үзэгдөө, үгэ булялдаан болоо, бүхы делегацинуудай hанамжануудые шагнажа үзөө бэлэйбди. Нилээд hайн, гүнзэгы үгэ булялдаан болоhон байна. Эдэ hанамжануудай нэгэн дээрэ тогтоhон байха юм. Хэрбээ таанадай эрилтэ табяа hаа, би бүри үргэнөөр хөөрэжэ үгэхэ байнаб. Мүнөө тэрэнэй дүн тухай хөөрэhүү. Бүхы зүбшэн хэлсэлгын hүүлээр иимэ hанамжа дээрэ тогтоhон байнабди: Россин Компартиин съездын мүнөөнэй, түрүүшын шатада зүблэхэ зүйлдэ нэгэдэхи секретариие, Хиналтын комиссиин түрүүлэгшые hунгалга болон Центральна Комитедэй hунгалта оруулха.

Юугээр энээниие үндэhэлнэб? Мүнөө нэгэдэхи секретариие hунгахада, тэрэнэй хүтэлбэри доро эмхидхэлэй комитет байгуулхадаа, hайн байгаа гэhэн дурадхалнууд баhал байhан юм. Эмхидхэлэй комитет ЦК-гай бүридэлэй талаар дурадхалнуудые бэлдэхэ ёhотой байгаа. Харин hүүлдэнь, хоёрдохи шатада, Центральна Комитедые hунгаха. Иимэ хараа бодол байгаа юм.

Баhа ондоо хараа байха: ЦК-гай гэшүүдэй зарим хубиие мүнөө hунгаха, удаадахи шатада үлэгшэдыень хүсэлдүүлэн hунгаха. Гэбэшье олон делегацинууд hүүлэй hүүлдэ энэ хараа бодолые дэмжэжэ, бодото дээрээ ехэнхинь нэгдэhэн байха юм. Үсөөхэн хүн буруушаагаа. Үнэн дээрээ энэ хараа бодол бага зэргэ хубилгагдаhан байха. Тиигэжэ нэгэдэхи секретариешье, Хиналтын комиссиин түрүүлэгшыешье, ЦК-ешье hунгаха гэжэ хэлсэгдэhэн байна.

Юунhээ эхи абтааб? Партиин съездэ Россин Компартиин хүтэлбэритэй ерэхэ гэhэн үгэнүүд үгэ хэлэлгын үедэ соностоо бэлэй. Энээнhээ эхи табиhан байна. Гэбэшье гол шухалань гэхэдэ, мүнөө секретарь болон Центральна Комитет хүдэлжэ эхилхэ, съездын хоёрдохи шата бэлдэхэ байгаа гэжэ hанагдана. Тиихэдээл ашаүрэтэй заседани болохо, энэ шатадахи Россин коммунистнуудай тодорхой ажал ябуулгын программа табигдажа эхилхэ байгаа. Хэрбээ эдэ асуудалнуудые мүнөө шиидхээгүй hаа, хоёрдохи шатамнай баhал сүлөөгүй, тэрээндэ ехэ саг гаргашалагдаха, тиигэжэ ажалшадай Россин коммунистнуудhаа хүлеэжэ байhан эгээл шухала юумэниинь дахин хойшолуулагдаха болоно ха юм.

Үшөө нэгэ баримта, тэрэмнай олонхидто нилээд этигэл түрүүлhэн байна. Юуб гэхэдэ, партийна организацинуудай ехэнхинь, Ленинградай болон Куйбышевскынхиhаа бэшэнниинь, өөhэдынгөө конференцинүүд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай бүрилдэлдэшье, Россин Компартиин ерээдүйн Центральна Комитедэй бүридэлдэшье хэниие дурадхахаб гэhэн шиидхэбэринүүдые абаhан байна бшуу. Эдэ хоёрhоо бэшэндэнь партийна конференцинүүд дээрэ дурадхагдаhан бодото кандидатуранууд байна гээшэ. Эдэ хоёр партийна организацинуудта тусхай hуурьнуудые үлөөхэ гэжэ дурадхагдана. Тэдэмнай өөhэдынгөө арга боломжонуудые хэрэглэжэ, хоёрдохи шатада кандидатурануудые дурадхаха болоно.

Иигэжэ энэ үгэ булялдаанай дүн би гаргаха байнаб. Политбюро hунгаха гү, али hунгахагүй гү гэhэн асуудал табигдаhан байна. Политбюро hунгаха тухай минии хэлээгүйдэ таанад анхарал хандуулна гээшэ гүт? Нэгэдэхи секретариие hунгаха, мүнөө ороhон дурадхалнуудай үндэhөөр ЦК-е hунгаха гээд нүхэдүүд хэлэнэ ха юм. Гэбэшье Политбюрое мүнөө hунгахагүй, ЦК-гай секретарьнарые hунгахагүй гэгдэhэн байна. Энээниие ЦК-тай хамта нэгэдэхи секретариин зүбшэhэнэй, хөөрэлдэhэнэй hүүлээр, хоёрдохи шатада шиидхэхэ хэрэгтэй болоно. Хүнүүдые шэлэхэ хэрэгтэй байна бшуу.

Энээгээр лэ тус асуудалаар болоhон олон часай үгэ булялдаан түгэсэбэ ха юм. Ондоогоор хэлэбэл, зүблэхэ зүйлдэ Центральна Комитедые, нэгэдэхи секретариие болон Хиналтын комиссиин түрүүлэгшые hунгалга оруулха. Мүнөө энээндэл хүрэжэ ерээд байна гээшэбди.

Иимэ hанамжа байна. Бидэ делегацинуудай хүтэлбэрилэгшэд болон түлөөлэгшэдые, делегацинуудтаа уулзажа, зүбшэхэ, үсэгэлдэр хэлсэhэн хөөрэлдөөнэй дүнгүүдтэй танилсуулхыень гуиhан байнабди. Үсэгэлдэр ехэ орой тараа hэмди. Зариман мүнөө үглөөгүүр тэрэниие хэжэ үрдөө гээшэ гү. Энэ асуудал эсэслэн шиидхэхы, тэрэнэй hүүлээр hанамжануудаа андалдахын тула таанадта иимэ юумэн тухай элидхэхэ ёhотой болоноб. Яажа дэбжүүлхэб, ЦК-гай бүридэлдэ кандидатурануудые дэбжүүлхэдээ ямараар хандахаб гээд намда хүнүүд ерэжэ, асууhан байна. Иимэ hанал бодол конференциин эхилхын урда тээшье, үсэгэлдэршье олон байhан юм. Юуб гэхэдэ, хизаарай парторганизаци, областной парторганизаци бүхэн ЦК-гай бүридэлдэ хоёр хүниие дурадхаха, мүнөөдөө би ЦК тухай хэлэнэб. Автономито областьнууд, национальна округууд нэгэ-нэгэ хүниие, харин энээнhээ уламжалан, баhа нэгэ асуудал гаража ерэнэ. Москвагай, Ленинградай шэнги, мүн бусадшье партийна организацинууд өөрынгөө тоогоор тон олон байна ха юм. Тиихэдээ Москва гү, али Ленинград оройдоол хоёр делегадаар түлөөлэгдэhэн байха гэжэ бодоходо, нилээд бэрхэшээлтэй байна бшуу. Энэмнай харшалhан ябадал болоно гэжэ бүгэдөөрөө хэлсээ бэлэйбди. Ниитэ хараа бодолнай иимэрхүү байна гээшэ. Тиимэhээ үшөө нэгэ дурадхал бии болоо: 100 мянган коммунистнуудhаа нэгэ хүниие түлөөлжэ болохо гү? Харин тиихэдэмнай, иимэ хандалга баримталаа hаамнай, орон доторнай 37 областной, хизаарай парторганизацинууд оройдоол ганса хүниие эльгээхэ аргатай болоно. Тиихэдэмнай баhал ондоо тэнсүүригүй байдал тогтохо болоно.

Юрэнхылэн хэлэбэл, Ленинградайшье, Москвагайшье партийна организацинууд хөөрэлдэхэ, зүбшэхэ ёhотой. Тиигээд өөhэдынгөө дурадхал оруулха арга боломжо тэдээндэ үгэхэ, тэрэниiень, энэ асуудал шиидхэхэдээ, хараада абаха гэжэ нүхэдүүд мэдэрhэн байна бшуу.

Иигэжэ манай шиидхэхэдэ, үшөө нэгэ асуудал гаража ерэнэ: Хоёр хүниие дурадхахадаа, партийна организаци бүхэн тэдэнэй нэгэниинь заатагүй хүдэлмэришэн байха, хүдэлмэришэд болон таряашадай дундаhаа нэрлэгдэхэ ёhотой байhые хараада абаха болоно. Иимэ үшөө нэгэ эрилтэ табигдаба гээшэ. Энээнэй үндэhөөр хүнүүдые нэрлэhэн бүридэл бии болоо. Би мүнөө энээндэ тогтохогүйб, би таанадта юрэл мэдүүлхэ ёhотой болоноб.

Ушар иимэhээ түрүүшын асуудал: түлөөлэгшэдэй зүблөөн, танай үзэмжэдэ минии нэрлэhэнhээ ондоо, мүнөөнэй байдал тухай, Платформын проект тухай, Уставай талаар резолюцинуудые абаха тухай асуудал зүблэхэ зүйлдэ оруулхые дурадхаhан байна. Тэрэнэй hүүлээр Компартиин хүтэлбэрилхы зургаануудые гэхэ гү, али нэгэдэхи секретариие, Хиналтын комитедэй түрүүлэгшые, Центральна Комитедые, Хиналтын комиссиие hунгаха ябадал зүблэхэ зүйлдэ оруулха.

Зүблэхэ зүйлэй талаар дурадхалнууд тухай асуудал түгэсэхын түлөө эсэсэй эсэстэ үшөө нэгэ юумэн тухай хэлэхэм. Энэ асуудал үгэ булялдаа үүсхээ, тэрэмнай ажабайдалаар бодото дээрээ табигдаhан юумэн болоно. Мүнөө олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөө тэмсэл эхилхэ гээшэ. Олон газетэнүүд манайда партийнашье, советшье газетэнүүд болодог ха юм. Россин Федерацида баhал иимэ байдалтай. «Советская Россия»—энэмнай ЦК-гайшье, Верховно Соведэйшье, правительствыншье газетэ мүн. Иигэжэ энэ асуудал гараба.

Бүгэдын талаhаа—партийна органуудайшье, Верховно Соведэйшье, республикын Министрнүүдэй Соведэйшье зүгhөө—мүнөөнэй шатада бултадаа ээзд байhан зандаа үлэхэ, мүнөө дээрээ хуушанайхяараа ажаhууха гэhэн ойлгомжо бии гээшэ. Гэхэтэй хамта энэшье, тэрэшье талаhаа Россин Компарти шэнги парти хадаа өөрын бээ дааhан хэблэлэй органтой байха ёhотой гэжэ мэдэрэгдээ. Энээнтэй адли Соведүүдэйшье тала иимэ байха ушартай. Тэдэмнай өөhэдөө зүбшэжэ байнхай. Парти өөрын партиина журналтай байха ёhотой, Тиигэжэ түлөөлэгшэдэй зүблөөн дээрэ мэдэрэгдэпэн юм. Энээнhээ уламжалан, съезд КПСС-эй ЦК-да хандаха ёhотой болоно. Байhан юумээрээ: газетэнүүдээрээ, журналнуудаараа хубаалдаха, тэдээнhээ хэблэлэй хэрэгсэлнүүдые Россин Компартиин мэдэлдэ үгэхыень КПСС-эй ЦК-hаа гуйха байнаб. Энэмнай нилээд саг бараха асуудал байха.

Иигэжэ hаналаа андалдаhанай hүүлээр иимэ асуудал гарана: Парти хэблэлэй органуудгүй болоно, харин иимэ ехэ хүсэтэй партида тэрэмнай бүришье hаа ехэ хэрэгтэй болоно ха юм. Тиигэжэ РСФСР-эй Компартиин хэблэлэй органууд тухай асуудал зүблэхэ зүйлдэ оруулха хэрэгтэй гэhэн асуудал гаража ерээ бшуу.

Ушар иимэhээ хүтэлбэрилхы органуудые hунгаха асуудалай хажуугаар хэблэлэй органууд тухай асуудал шэлэхэ, хаража үзэхэ тухай резолюцида оруулха болонобди. Түрүүшээр бидэнэй баталhан зүблэхэ зүйлдэ нэмэжэ иимэ дурадхалнуудые оруулхыень түлөөлэгшэдэй зүблөөн танай үзэмжэдэ табина гээшэ. Тиимэhээ, минии hанамжаар, hэжэглэл түрүүлдэггүй юумэнhээл би эхилхэм ха, харин тэрэнэй hүүлээр hунгалтада хүрэжэ ерэхэбди, тиихэдээ hанамжануудаа андалдажа эхилхэ байнабди. Нүхэдүүдтэ энэ талаар хэлэхэ юумэн байха гэжэ hананаб.

XXVIII съездэ өөрынгөө хандалга, өөhэдынгөө hанамжа элирхэйлхын тула мүнөөнэй байдал тухай, Платформын проект тухай, Уставай проект тухай, резолюцинууд тухай асуудалые манай үзэмжэдэ оруулха хэрэгтэй гэжэ би hананаб. Энэмнай зүб бэшэ аал? Эндэ нүхэдүүдтэ hэжэглэл бии болоно гү?

Тэрэнэй hүүлээр hанамжа дурадхалнуудаа андалдаан боложо, тэрээндэ делегадууд **А. А. Иванов, Р. Б. Мазепа, А. М. Каплин, А. Н. Михайлов, А. А. Волков, В. А. Руденко** болон бусад хабаадаба.

РСФСР-эй Компартиин хүтэлбэрилхы органуудые hунгалга үнгэргэхэ, республикын Компартиин хэблэлэй органууд тухай асуудал хаража үзэхэ, зүбшэн хэлсэлгын асуудалнуудаар резолюцинуудые баталан абаха гэжэ съезд шиидхэбэ.

Мүнөө hая баталагдаhан зүблэхэ зүйлэйнгөө түрүүшын асуудал зүбшэн хэлсэлгэ съезд эхилбэ.

Делегацинуудай түлөөлэгшэдэй үсэгэлдэр болоhон зүблөөн дээрэ нэгэдэхи секретарь тухай асуудалаар хэлэгдэhэн дурадхалнууд тухай түрүүлэгшээр hуугша элидхэбэ. Зүбшэн хэлсэлгын үедэ В. В. Бакатинай, Б. В. Гидасповай, И. Н. Дьяковой, В. А. Купцовой, Н. И. Мальковой, Ю. А. Манаенковай, А. Г. Мельниковэй, И. К. Полозковой, Ю. А. Прокофьевой, Н. И. Рыжковой, Е. С. Строевой, О. С. Щенинэй кандидатуранууд нэрлэгдэhэн байна. Тэрэл зуура дурадхагдаhан кандидадуудай зариманиинь — В. В. Бакатин, Б. В. Гидаспов, И. Н. Дьяков, Н. И. Мальков, Ю. А. Манаенков, И. К. Полозков, Ю. А. Прокофьев, Н. И. Рыжков болон Е. С. Строев гэгшэд өөhэдынгөө кандидатурые табихаhаа арсаhан байха юм.

Съезд дэбжүүлгээ үргэлжэлүүлхэ гэжэ шиидэбэ. Энэ хэрэг ехэ эдэбхитэйгээр үнгэрөө. Арба hайса гаран делегадуудай үгэ хэлээд байгаашье hаань, хизаарлаха гэhэн шиидхэбэри гансата абтаагүй. Зариманиинь кандидатураяа табихаhаа арсагшадай hанамжые дэмжээгүй, нүгөөдүүлынь партиин ЦК-гай нэгэдэхи секретариин тушаалда шэнэ нүхэдые дэбжүүлээ. Делегадууд **П. В. Жилин, И. Т. Хункаев, В. А. Кольцов, Н. Г. Степанов, А. И. Тепленичев, Л. М. Лемко, Ш. Х. Вахитов, Ю. А. Зуев, В. М. Корнеев, Н. С. Нурмухаметов** болон бусад энэ асуудалаар hанамжаа хэлэhэн байха юм. Тиигэжэ кандидатурануудай шэнэ бүридэл бии болгогдобо. СССР-эй дотоодын хэрэгүүдэй министр Президентын Соведэй гэшүүн В. В. Бакатин, КПСС-эй ЦК-гай таhагые даагша В. А. Купцов, КПСС-эй ЦК-гай секретарь Ю. А. Манаенков, КПСС-эй Кемеровскэ обкомой нэгэдэхи секретарь А. Г. Мельников, КПСС-эй Краснодарска крайкомой нэгэдэхи секретарь И. К. Полозков, КПСС-эй Красноярска крайкомой нэгэдэхи секретарь О. С. Шенин, Армениин Компартиин ЦК-гай хоёрдохи секретарь И. И. Лобов, КПСС-эй Марийска обкомой нэгэдэхи секретарь Г. А. Посибеев, С. Орджоникидзиин нэрэмжэтэ Москвагай авиационно институдай доцент В. Н. Лысенко, Ленинградhаа ерэhэн хүдэлмэришэн Н. А. Полоbодов, РСФСР-эй дотоодын хэрэгүүдэй министр В. П. Трушин, СССР-эй Госкомтрудай түрүүлэгшэ В. И. Щербаков гэгшэд эндэ нэрлэгдэhэн байна. В. В. Бакатин, Ю. А. Манаенков, В. И. Щербаков, В. П. Трушин, Г. А. Посибеев гэгшэд элдэб шалтагаанаар өөhэдынгөө кандидатурануудые табихаhаа арсаба. Иигэжэ съездын зүбшэн хэлсэлгэдэ долоон хүнэй кандидатуранууд табигдаа.

КПСС-эй ЦК-гай ниитэ-политическэ эмхинүүдтэй ябуулагдаха хүдэлмэриин талаар таhагые даагша **В. А. Купцов** түрүүлэн гаража, өөр тухайгаа хөөрэбэ, өөрынгөө программа соносхобо. Тэрэ 1937 ондо түрөө, мэргэжэлээрээ инженер-металлург юм. Мүнөө хорёод жэл соо партийна хүдэлмэри хэжэ байна. РСФСР-эй Компартиие бии болгохо хэрэг КПСС-ые шахардуу муу байдалhаа гаргахада болон хубилган шэнэдхэлгын хараа бодолнуудаар зоригжуулан, обществын хүсэнүүдые нэгэдүүлхэдэ нүлөөлhэн айхабтар хүсэ ехэтэй эрхэ нүхэсэл болоно гэжэ тэрэ тоолоно. Эндэ нэгэ hонирхолтой юумэн тодороо. Юуб гэхэдэ, ЦК-гай Пленум дээрэ Россин Бюро бии болгохо тухай асуудалай табигдахада, тэрэ энээниие буруушааhан байха юм. Социализм үзэл сурталые үнэн сэхээр бодомжолон, шэнээр ойлгожо абаха, элдэб хазагайралтануудай, нэн түрүүн догматизмын муу муухайhаа өөрыгөө сэбэрлэхэ, 1917 оной октябрь соо шэлэгдэhэн замай зүб байhанда зониие дахинаа этигүүлхэ гээшэ шэнэ партиин гол зорилгонуудай нэгэн болоно гээд энэ кандидат тоолоно. Мүн лэ гол зорилгонуудай дунда гүнзэгы бодомжотой социально-экономическа политика зохёохо хэрэгые тэрэ нэрлээ. Тиихэдээ хэр зүб шиидхэбэринүүдэй абтаhанай түлөө, хэгдэhэн алхамуудай социальна хойшолонгуудай түлөө политическэ харюусалга парти бээ дээрээ даажа абаха ёhотой гэжэ онсо зааhан байха юм. Хэрбээ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретариин үндэр тушаалда hунгагдаад байгаа hаа, дэлгүүрые болон ажабайдалай социальна үндэhэ hуурие бодото дээрэнь нэгэдүүлхэ тухай асуудалые бүгэдэ арадай зүбшэн хэлсэхэ ябадалда, энэ зорилго бэелүүлхэ хэрэг хангахын тулада мэдээсэлэй-пропагандис хүсэ ехэтэй дэмжэлгэ бии болголгодо арга шадалаараа туhалхаб гэжэ делегат хэлэбэ. РСФСР-эй автономна республиканудай, хизаарнууд болон областьнуудай өөhэдөө өөhэдыгөө хүтэлбэрилгэдэ ороходонь туhалхаб, Россин элдэб нютагуудай социально-экономическа хүгжэлтын элдэб ондоо хэмжээтэй байлгые усадхахада туhалха тусхай республиканска жаса бии болгохо талаар бодожо үзэхэб, тэрэл зуура гансал нютагайнгаа аша туhа хараха, амяраа болохо hэдэлгэнүүдтэ эсэргүүсэхэб гэжэ тэрэ найдуулба. Эрдэм, эрдэм hуралсал болон соёл мүн лэ мартагдаагүй. Эдэ социальна шухала hалбаринуудай гол нюурнууд болохо багшын, врачай, инженерэй болон соёлой хүдэлмэрилэгшын нэрэ хүндые улам үргэхэ, республикын оюун ухаан бодолой талаар hэргэн бодолгын программа түргэнөөр зохёохо хэрэгтэй гэжэ кандидат тоолоно.

(Үргэлжэлэлынь удаадахи номерто).

КПСС-эй ОБКОМДО

[illegible] обкомой секретариадай заседани дээрэ «Киновидеогэй репертуарна политика ба залуушуулые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ дүүргэдэг үүргыень дээшэлүүлхэ тухай» асуудал [illegible]. Энэ шэглэлээр хүдэлмэриин ябуулагдажа, «Бурят[ай А]ССР-эй газар дээрэ видео харуулха талаар предприяти, организацинуудай болон эмхи зургаануудай ажал ябуулга [гуримшу]улха тухай» тогтоол республикын Министрнүүдэй Со[ведэй] [illegible] урда абаашье hаань, видеотекэнүүдэй ажал ябуул[гада,] тэдэнэй репертуарта хубилалтанууд болоогүй гээд тэм[дэглэ]ээ.

[Улаан]-Үдэдэ, республикын районуудта видео харуулга [illegible] мүнгэ олохын тула бэелүүлэгдэнэ. Хүн зондо тэрэ [ха]руулха хуули ёhо хазагайруулагдана, хинан шалгагда-[illegible]

[Видео]точконуудай репертуарай шалгагдадаггүй ушар гол [illegible] болоно. Энээнhээ боложо, эротическа, элдэб муу муухай юумэ харуулhан лицензи абаагүй хари гүрэнэй фильмүүд харуулагдана. Энэ хадаа зоной, илангаяа залуушуулай оюун сэдьхэлдэ муугаар нүлөөлнэ. Тиимэhээ ажалшадай бэшэгээр, өөhэдөө ерэжэ партийна, совет органууд, олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ хандаха ушар олон.

Республикын соёлой министерство, арадай депутадуудай городской болон районно Соведүүд, тэдэнэй соёлой таhагууд, профсоюзуудай совет, ВЛКСМ-эй обком энэ хүдэлмэри hуларуулаа, тэрэниие шалганагүй, олзын түлөөл хүдэлхэ ябадал хориногүй. Финансын органуудай зүгhөө ёhотой шалгалта хэгдэнэгүй, видеосалонуудта гурим сахиха талаар хуули хамгаалгын органуудай үүргэ аша үрэ ехэтэй байха байгаа. Иимэ хиналтын үгы дээрэhээ Улаан-Үдэдэ видео харуулхын тула кабельна телевидени хэрэглэхэ ушар бии болоо.

Видео харуулха талаар бии байhан дутагдалнуудта КПСС-эй горкомууд, райкомууд, партийна эхин организацинууд үнэн сэхэ сэгнэлтэ үгэнэгүй.

Бурядай АССР-эй соёлой министрэй орлогшо В. С. Седуновто, киновидео-нэгэдэлэй генеральна директор П. Д. Марзэевтэ, профсоюзуудай соведэй түрүүлэгшэ Н. А. Розановто, ВЛКСМ-эй обкомой нэгэдэхи секретарь Ц. Б. Батуевта эдэ дутуу дунданудые, видеотекэнүүдэй ажал ябуулгада хуули ёhо эбдэхэ олон ушарнууд тухай заажа, видео харуулгые гуримшуулха, тэдэнэй шанар дээшэлүүлхэ, репертуарыень hайжаруулха талаар бодото хэмжээнүүдые абахыень КПСС-эй областной комитедэй секретариат дурадхаба.

КПСС-эй обкомой үзэл сурталай таhаг болон тэрээндэ хабаатай организацинуудта видеотекэнүүдэй ажал ябуулга гуримшуулха талаар хуулиин, экономическа хэмжээнүүдые хараалаад, республикын Верховно Советдэ оруулхые даалгагдаа.

1990 оной hүүл багта энэ асуудал үшөө дахин хаража үзэхэ шиидхэбэри абтаа.

КПСС-эй бюрогой болон секретариадай урдань абаhан зарим тогтоолнуудай хэр бэелүүлэгдэжэ байhан тухай асуудал харагдаа.

ТОЛИ

ГЭГЭЭРЭЛ, СОЁЛТОЙ БАГШАМНАЙ

(Дондок-Ринчин Намжилон тухай дурсалга)

ГУШААД онуудай эхеэр Ага нютагта Шандалиин үхибүүд Дондок-Ринчин Намжиловичи Намжилондо заалгаһан байнабди. Тиихэдэ багшалхынгаа хажуугаар тэрэ һургуулиие даагшаар хүдэлдэг һэн. Энэ ушарһаа боложо «Ехэ багша» гээд нэрлэдэг, урданай заншалтай байһыемнай, багшанараа «бага», «ехэ» гэжэ байжа бү илгагты,— гэжэ Дондок-Ринчин Намжилович болюулаа агша һэн. Тэрэ сагта багшанараа нэрэ, алдараарнь хүндэлдэг ородой гуримай бии боложо байһан саг бэлэй. Өөртэнь «Багша» гэжэ хүндэтэйгөөр хандагша һэмди. Харин «Энэ хадаа «багша», «шаби» гэһэн үгэнүүд ламын гуримда хабаатай» гээд гэгээрэлэй зургаанай зүгһөө «һургагша» гэжэ нэрэ үгыс багшанарта «няаһан» юм. Тиихэ сагта маанадай дуулахадашье, хэлэхэдэшье, «һургагша» гэжэ үгэ угаа аятай бэшэ агша бэлэй. Ямар нэгэн сар, мори һургадаг хүн шэнгеэр түрүүндээ ойлгогдодог байбашье, удангүй гуримшажа, бүхы һургуулинуудта үргэнөөр дэлгэжэ тохонижоо гээшэ һэн бэд даа. Зүгөөр бидэнэр — шабинарынь, мүнөө хүрэтэр «Намжилон багша» гэжэ хандажа һураһан туладаа энэ янзаараа саашадаа бэшэхэмни.

Намжилон багша тухайгаа дурсан һанахада нэн түрүүн «зохёолой хэшээл» зосоо ороодхино. Энэмнай угаа һонин хэшээл бэлэй. Багшамнай тэрэ үеын Буряадай шэнэ зохёолнуудые, мүн өөрынгөөшье зохёол уншажа үгэхэ, маанадта шүлэг бэшүүлжэ туршаха. Илангаяа жэлэй дүрбэн сагые уранаар, һанаамгай гоёор найруулһан зохёолнуудынь манда тусгаараар үзэгдэгшэ бэлэй.

> Модон бүхэнэй гэшүүһэн
> Могсоор баримаар хүрэбэ,

— гээд үбэл тухай шүлэг соонь байха.

> Ужам талын үзүүртэ
> Ургатай малшан
> зэрилгээтэнэ,

— гээд хабар тухай оншотойгоор бэшэһэн ганса нэгэниинь толгой сооһоо гарадаггүй...

Өөрынь шүлэгүүдэй зариман хуушан монголоор таталуулһан байдаг һэн. Эгээ тэрэ үемнай хуушан монголһоо тон һаяхан болиһон шэнэ латада орожо байһан, багшанарай ажалда бэлэн бэшэ саг байгаа гээшэ.

Тэрэ үедэ Д.-Р. Намжилон — Буряадай элитэ хуушанай зохёолшон гэжэ тодороод, ябаһан үень байгаа. Бүри үни хада, хубисхалай урда, хэдэн зүжэг зохёожо зондоо алдаршаһан байгаа. Тэрэнэйнь тоодо «Жэгдэн» гэдэг олондо мэдээжэ зүжэгөө бэшэхэдээ, Зүдхэли нютагтаа үнэхөөр байһан Жэгдэн ноёниие баримта болгоһон гэдэг юм. Багшынгаа шанга ажалай хажуугаар һүниндөө ото, һэтэ һуужа зохёол бэшэхэ. Теэд энэ ехэ оролдолго ажалынь уран бэлиг ухаан бодолоо гүйлгэһэн зохёолойнь манда хүрэжэ ерээгүйнь харатай даа.

НЭГЭТЭ хабарай амаралтаар дүрбэн шабинараа үлөөбэ. Цэбэгэй Долгор, Дондогой Дарижаб, Намжилмаагай Цыбигмэд — сэбэрээр, алдуугүйгөөр бэшэдэг басагад һэн, дүрбэдэхинь би һэн хаб. Зурагшамһуу ухаантай хадамни хэрэгтэй боложо магад гэжэ үлөөһэн юм бээз. Бидэндэ иигэжэ һайнаар ойлгуулба гээшэ: «гэртэхинтэйтнай хэлсээбшэ гүб даа, зүгөөр таанадай тон һайн дуранай хэрэг, намда туһалагты»,— гэжэ хэлээгшэ бэлэй. Бидэшье дуратайхан гэ үлэжэ, зузаанууд гэгшын дэбтэрнүүдэй хуудаһан бүхэнэй ара, үбэргүй бэшэһэн зохёолыень буулгаха болобобди. Басаган бүхэн нэгэ нэгэ дэбтэр буулгаха юм. Би бага, сага зуража гоёохо ушартай һэм. Иигэжэ хабарай амаралта соо угаа һонин зохёолыень буулгаа бэлэйбди. Энэ зохёолойнь гол удха һүйтэ Табхайн Дугарай аашаһаа Агын буряадуудай хүлгэжэ байһан ушарнуудые харуулһан бэлэй. Һургуулиингаа хабарай амаралтын һүүлээр Намжилон багшамнай удаан үгы байба. Үелдэг наададаг Дугаржабһаань «Абашни хаанаб?» гэхэдэмни. «Үнөөхи таанадай бэшэгшые абаад Дээдэ-Үдэ ошоо» гээ бэлэй. Тэрэ хэлээшээрнь бодоходо тэрэ зохёолынь Улаан-Үдын уран зохёолшодой бүлгэмдэ ороһон байлтай. Тэрэ зохёолойнь нэрые яашье һанажа ядаад, аяар тиихэдэ буулгажа бэшэгшэ мүнөө мэндэ ябаһан Дарижаб, Долгор хоёрһоо һурахадам баһал нэрыень һанабагүй.

Тэрэ томо зохёолынь оро хяраагүй үгы даа. Тиихэдэ буулгажа бэшэһэн дэбтэрнүүднэйшье байжа магад аад пэ, харин тодхор тохёолдоходоо түймэртэ шаташаһан байлтай.

Намжилон багшын 1937 ондо тушаалгаһанай удаа Тогоон нүхэрынь дүрбэн үхибүүдээ дахуулжа, Зүдхэлиин «Ким» колхозой һаалишан болоһон юм. Тэрэ үеэр түймэр боложо, һэеы гэрынь бүхы хогшолтоёо галда дүрэхэдэнь, нюсэгэн тооной эдэнэр үлэһэн байха. Тиигээд лэ өөрөөшье үгы, наһаараа хэһэн хэрэгыншье һалаа. Яашоошье талаан хубинь буруулһан һааб гэжэ үнэн зүрхэнһөө голхормоор юм. Табхайн Дугарай үеын шэрүүн хүлгөөтэ сагые бэшэхэ нэгэ ушартай байһан гэжэ һанадагби. Шандали ерэһэн хабараа, нэгэтэ хэшээлэй боложо байтар маанадаа бодхоожо иимэрхүү удхатай үгэ хэлээгшэ һэн: «Энэ мүнөөдэр үхеэд бодоһонтой адли хүмби. Табхайн Дугарые доромжолһон дуу зохёоһонойхиёо толгойн хэрэгтэ хүртэжэ, Табтаанайн Харгааһатын боролжо руу туулгажа ябатарни, Бүтүүхэйн Тогоон гэжэ хүн хүсэжэ ерэхэдээ Табхайн Дугарһаа «табиха»— гэһэн саарһатай байжа, ами наһыемни абарһан юумэ»,— гээд, хожомыньшье хабар бүхэндэ тэрэл үдэртөө урок соогоо тэмдэглэдэг нэгэ һонин заншалтай агша бэлэй.

ДУЛААНАЙ сагта, намарай шара набшын халуунаар, ногооной ургаад, сэсэг набшын дэлгэрхэ үедэ, мүн хабар тэрэнгиин һалбарха сагта Намжилон багшамнай маанадаа дахуулжа Шандали нютагай Адагалигай үндэрнүүд гэдэг һүртэй бартай орьёл, байса уулануудай орой гарахабди. Эндэһээ орон дэлхэйгээ һайхашаан хаража, шүлэглэн магтаха, түрэл нютагнай альган дээрэ мэтэ аржын харагдаха. Юрэ дуу гарахадань оньһон сэсэн үгэ аман сооһоонь дууһашагүй шэнги һэн. Орёо шухаг үгэнүүдые оложо танилсуулха, хүүгэд ойлгохогүй гэжэ эдэ мэтэһээ далдирхагүй. Бидэнэршье, шабинарынь, тиихэдэ оруул гаруул ород ондоо хэлэнтэй холёогүй, сэбэр буряад хэлэтээ хүүгэд һэн бээзбди. Гансахан программа дахаад хонхоһоо хонхо хүрэтэр урогоо хээд дүүргэдэг бэшэ, ажабайдалай гурим заншал заадагынь ехэхэн һэн. Тиихэ сагта угайнгаа заншалые дахан бэелүүлхын ажал үнэхөөр ябуулдаг һэн ха.

Багша тухайгаа хөөрэхэдөө нэгэ иимэ ушар алгад гараахаар бэшэ шэнги. Юуб гэбэл, манай һургуулида Михей Николаевич Ербановай ерэһэн тухай. Манай пионерэй отряд Ербановай нэрэмжэтэ байһан юм. Михей Николаевичие ерэхэнь гэжэ дуулахадаа, багшамнай агшам зуура шүлэглэмэл угтамжын үгэ зохёожо, эрхим һурагша Цыбигэй Долгорто сээжэлдүүлбэ. Ербановай ерэхэдэ, угтамжа дээрэ, энээнээ Долгорнай ябтаб байса, торон тогтонгүй, һонорхон хоолойгоор хангюурдаба гээшэ. Хөөрхэн басагаханай торьдиһогүй, зоригтойгоор уран үгөөр угтахадань, Михей Николаевич баясажа, Долгороймнай хасархануудые дүмүүхэнэр, альгаараа хабсаржа, эсэгэ янзаар соходонь үнэсөөдхибэ. Өөртэнь галстук зүүлгэхэдэмнай «Хэзээдэ бэлэн!» гээд буряадаараа, ёһолон салют үгэхэдэнь, «Ходоодоо бэлэн!», манай аба болохо Ербанов мандатугай!» гэлдэжэ, арай гэжэ сээжэлдэһэн, монголшоһон уряагаа урда хойноо дарьялдаа һэн хабди. Һургуулидамнай нэгэ ябаган кино бэлэглэбэ. Һургуулиемнай үзэһэнэй удаа Намжилон багшадамнай Ербановай сай барихаяа орохо һамбаандань, машиныень үзэжэ хаража абаха дуратан үймэлдэбэбди. Энэ «гал тэргэ» гэгдэдэг, өөрөө гүйдэг угаа хоморой юумые бидэ наһан соогоо түрүүшынхиеэ хаража байна ха юм бибди. Манай аза болоходоо энэ айлшамнай сайлаад ябашоогүй, багшындамнай хонон айлшалаа. Буряадай обкомой нэгэдэхи секретарь, алдар солю ехэтэй, арад зондоо хүндэтэй М. Н. Ербанов Намжилон багшыемнай хүндэлдэг, сэгнэдэг, тэнсэжэ хөөрэлдэхэ үгэтэй хадань иигэжэ удаажарһан ёһотой.

НАМЖИЛОН багшаяа мүнөөшье хаража байһандал элеэр һанадагби. Үдэр бүхэндэ үмдэдэг хүрин пиджагайнгаа дээдэ хармаанһаа, мүнгэн үлгүүр һанжуулһан «Павел Буре» часыгаа гаргаад харахадань, маяашье һаа хурдахаар алхалаад, маанадаа мэнэл дахуулаад хүдөө гарадагынь, нюргаа үбдэжэ тулидагынь мартагдашагүй юм даа. Дугаржаб хүбүүнтэйнь үелжэ гэр гэхи болоһонби. Ажабайдалдаа юрын лэ, яла сала бараа суглуулвагүй, орооһоо бусалгаһаар, аарсаа халааһаар лэ борохоноор байдаг бэлэй. Зүгөөр гэртэнь ном лэ элбэг бэлэй. Урда ханадань хоёр сонхын хоорондо уяатай мориной зураг үлгөөтэй. Энэнь суута зураашан Цыренжаб Сампиловай Намжилон багшын Улаан-Үдэһөө Агаяа зөөхэдэнь үгэһэн бэлэг һэн.

Зурагай хэшээлдэ Намжилон багшамнай уран зурагай удха хөөрэжэ үгэхэ дуратай һэн. Урта нютагай зураашан Эрдэниин Галсанай зураһан 5—6 зурагуудтай бэлэй. Тэрэнь дэбтэрэй хуудаһанай тухай хэмжүүртэй, буряадай байдалые тэрэ соонь харуулһан ямаршье тиимэ ялагар хурсаар шэрдэгдээшьегүй, жэгдэхэн дарүү үнгэтэй уһан шэрээр дүмэхэдэжэ үнгэлэһэн хитад бэхээр биирын хурса үзүүрээр зураһан тусгаар нарин урдалнууд бэлэй. Эдэ зурагууд Намжилон багшын шүлэгүүдтэй түрэл, эхир шэнги таарууннууд һэн. Эдээн сооһоонь «Адуун шулуунай туяа», «Хаарташанай морид» гэжэ зурагуудые һананаб.

Намжилон багша тухайгаа, ажалай ба партиин ветеран Б. Т. Лхамажабонтой хөөрэлдэхэдэмни иигэжэ хэлэбэ: Д. Р. Намжилон түрүүшын коммунистнуудай нэгэн аад, 1934 оной сэбэрлэлгээр гаргагдаһан байха. Зүдхэлидэ тон түрүүн 1929 ондо эмхидхэгдэһэн «Булаг» коммунын түрүүшүүлэй нэгэн һэн. 2 паар сартай, 3—4 моритой коммунада ороһон юм. Тоонтонь — Зүдхэлиин Нуурта гэжэ хүндыдэ, нютагтаа Борнуухиин Дондок-Ринчин гээд алдаршаһан юм. Шэтын гимназида һураһан байха. Тэрэ сагтаа эрдэмтэй, бэрхэ хүн ябаһан гээшэ гэжэ һонирхуулаа һэн.

Намжилон багшынхимнай дүрбэн хүүгэдтэй һэн. Дугаржаб, Цыпил, Бата ба одхон Цынгэ гэжэ басагатай бэлэй. Нүхэрынь — Тогоон абгай Намжилон багшыемнай урданай гуримаар. Та гэжэ хүндэлэн хандадаг, үгэ соонь, даруу номгон абгай бэлэй.

Намжилон багшамнай тиихэ сагта буряад арадайнгаа хэлэ бэшэг, гурим, заншал алдахуулхагүйе оролдожо, үнэн зүрхэнһөө ябуулдаг байһанайхияа «националист Намжилон» гэжэ тоолуулжа, ели болохоор хардуулжа «тобогор малгайтан» хэшээлһээнь шабинарайнь нюдэн дээрэ тушаан абаһан юм. Тиихэдэ, оройдоол 47 наһатай байһан байдаг. Хэды оло хохидон хаһагдаһан наһа жэлнүүд бэ, хэды олон уран һайхан бэшэгдээгүй шүлэг поэмэнүүд бэ, бү мэдэе!

Буряад арадаймнай гэгээрэлтэй, бэлигтэй хүбүүдэй нэгэн, буряад уран зохёолой үндэһэ һуури табигшадай зэргэдэ дээгүүр, түрүүшын һууридa һууха ёһотой аад, тэрэ ха юм даа. Буряадай ахамад зохёолшо Х. Намсараев «Маанад соогоо бэлигтэймнай һэн» гээд Д.-Р. Намжилон тухай хэлэһэн гээд профессор Ц. Б. Цыдендамбаев тэмдэглэһэн гэдэг.

Ябаһан ябадалынь, бэшэһэн зохёолынь шэнжэлэн бэшэхэ, согсолон сомохо зон байгаа ёһотой. Би гансахан өөрынгөө мэдэхые, эхин шатын һургуулиин арбаадтай хүбүүнэй ойлгосоор хараһан үзэһэнһөө, дала наһаяа шахажа буйлуулан бэшээд, хүндэтэ багшынгаа дурасхаалда багаханшье һаа нэмэрхи хэхэ зорилготой, баларһан нэрынь бадараахын зулада нэгэшье һаа дуһал-дурсалга дуһааха хүсэлэнтэй байһанаа энэ дамжуулнаб.

Д.-Н. ЦЫРЕНДАШИЕВ,
ажалай ба дайнай ветеран.

ЕХЭ НААДАН ЭХИЛБЭ

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда совет арадай түйлаһан Агууехэ Илалтын 45 болон Буряадай АССР-эй байгуулагдаһаар 67 жэлэй ойнуудта зорюулагдаһан республикын хүдөөгэй зунай соёлой-спортивна наадануд Баргажанай райондо баяр ёһололой оршон байдалда эхилбэ.

Шобхогор үндэр хада уулануудаар хүреэлэгдэһэн районой түб һуурин Баргажан тосхоной «Дружба» стадион дээрэ уржадэр үдэшэлэн тус наадануд нээгдэһэн байха юм.

Заншалта болоһон ехэ һайндэрэй найр зугаада республикын партийна, совет, профсоюзай, комсомолой органуудай, спортын эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, промышленна предприятинуудай, хүдөө ажахын түлөөлэгшэд, үйлэдбэриин түрүүшүүл, партиин, дайнай, ажалай болон спортын ветерануд хабаадалсаа.

— Манай райондо түрүүшынхиеэ үнгэргэгдэжэ байгаа соёлой-спортын ехэ һайндэрые эмхи гуримтайгаар үнгэргэхын тула хабарһаа хойшо горитой хүдэлмэри хэһэн байнабди. Илангаяа наадануудые үнгэргэхэ болоһон нютагуудай партийна, совет органуудай хүтэлбэрилэгшэд, эдэбхитэд эмхидхэлэй ехэ хүдэлмэри саг соонь хэжэ, айлшадаа хүндэмүүшэ ёһоор угтаба гээшэ,— гэжэ арадай депутадуудай районно Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. И. Белошапкин хөөрэнэ.

Районой түб һуурин болоод, наадануудые үнгэргэхэ Карл Марксын нэрэмжэтэ, Уланай колхозуудай, мүн Баргажанай Адаг посёлогой үйлсэ талмайнууд, стадионууд, гоё һайхан уряа лозунгнуудаар, плакадуудаар, спортын бүлгэмүүдэй үнгэ бүриин тугуудаар шэмэглэгдэнхэй. Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой эдэбхитэд, правлени, партком, профком бүхэ барилдаашадай тусхай зал барижа, спортсменүүдтээ бэлэглээ һэн. Энэньшье ойлгосотой. Юуб гэхэдэ, энэ нютагһаа дүрэ буляалдалгын барилдаагаар дэлхэйн чемпион Борис Будаев урган гараа гээшэ. Мүн эндэһээ СССР-эй спортын олон тоото мастернууд, тренернүүд хүмүүжэн гараа.

Районой түб һууринай «Дружба» стадион бүришье һаа, гоё һайханаар шэмэглэгдэнхэй. Уран гоёор зурагдаһан стенднүүд, һолонготон намилзаһан тугууд ирагуу аялгаар зэдэлһэн спортын маршнууд, хүгжэм... Эдэ бүгэдэ эндэхи байдалые бүришье һаа, һайхан, һүр жабхалантай болгоһоо гадна, һайндэртэ сугларагшадай досоо баяр ёһололой ошо бадаруулна.

Угтамжа, ёһололой хүгжэмэй аялга соrтой дорюунаар зэдэлжэ, В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ талмай дээрэ ехэ нааданда хабаадахаяа ерэһэн районуудай командануд, айлшад, Баргажанай районой үйлэдбэриин түрүүшүүл олоороо сугларжа, парад-жагсаал үнгэргэбэ. Талмай дээрэ болоһон һайндэрэй митинг дээрэ КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь С. Л. Гатапов үтэ хэлэхэдээ, заншалта бо-

«ҺУР ХАРБААН» ГҮ, АЛИ «ЕХЭ ТАЙЛГАН» ГҮ?

ХУУШАНАЙ буряадай зунай эгээл ехэ найр наадан гээшэ «Шэнэ ёһоор үнгэргэгдэхэ» гэһэн статья «Буряад үнэн» газетын июниин 15-най номерто хэблэгдээ һэн. Энэ найрай һонирхолтой зүйлнүүд хадаа мүнөө жэлэйхи урдын найрнуудта орходоо онсо илгаатай байха гэжэ дурсагдагша статья соо хэлэгдэнэ.

Мүнөө үнгэргэгдэхэ зунай найрай программа, сценаринь бэшэгдэһэн байна. Эдэ бүгэдые уран зохёолшо Михаил Батоин, эрдэмтэн Галина Очирова гэгшэд найруулжа, угайнгаа зунай һайндэрые «Ехэ тайлган» гэжэ нэрлэбэ.

Хуушанай буряад заншалта найр наадые һэргээхэ, дэбжүүлэн үргэхэ гээшэ ехэ һайн, дэмбэрэлтэй үйлэ хэрэг гэжэ тоологдохо ёһотой. Тиигэхэ зуураа тэрэ урдынгаа үндэһэн ёһо гурим, заабари, заншал, үреэл-магтаалнуудые, солоайладхалнуудые хубилгангүй, тэрэл нангин һайхан эхэ янзаарнь баримталжа, зониие һонирхуулаа, баярлуулаа һаа, ехэл һайн бэлэй. Энээн тухай би өөрынгөө иимэ һанамжануудые эндэ хэлэхэ дуратай байнаб.

Нэгэдэхеэр, Республикынгаа зунай найрта аймаг бүхэнһөө бүхэ барилдаашадые, һур харбаашадые, гүйгөөшэ, хатарша моридые, мүн мориной соло дуудаха гоё һайхан хоолойтой дуушадые асарха гээшэ найр наадан гол шэмэг болохо ёһотой. Мүн аймаг бүхэнһөө нютагай хэшэг — сагаан эдеэ хоолой зүйлнүүдые элбэгээр асарха, ерэһэн зон буряад угсаатанайнгаа гоёлой хубсаһатай, шүрэ зүүдхэлнүүдтэй байха ёһотой. Гадна буряад арадай гоёлтын хубсаһа хунарай, зүүдхэлнүүдэй выставкэ дэлгэгдэхэ зэргэтэй.

Хоёрдохёор, Бүхэ барилдаашадые хуушанай ёһоор ёһолжо, талмай дээрэ гараһан бүхэнүүд барилдаанай маягуудые харуулха, илажа гараһан бүхэнүүдтэ хуушанай баатар нэрэ зэргэ олгохо, баатарай һайхан хубсаһаар шагнал барижа хубсалуулха, баатарай солые гоё һайханаар дуудуулха хэрэгтэй.

Гурбадахяар, һур харбаанай найр наадаанда гараһан хүнүүд урдын харилсаанай хүндэмүүшэ заншал баримталха ёһотой. Һур харбалгын үедэ хуушанай һайхан дуунууд зэдэлжэ байбал һонин ха.

Дүрбэдэхеэр, Моридой урилдаанда хурдан хүлэгүүдые унаһан хүн мүн лэ гоё һайхан, тааруу хубсаһатай байха зэргэтэй. Урилдаха моридые хуушанай янзаар гоёожо, моридой һамбай, һүүлыень гоёор уяжа, хүлыень гоёобол, мориной эрдэниин хүлэг янза ородог. Удаань түрүүлжэ ерэһэн мориной солые дуудабал, мориной эзэн ба гүйгөөшэ мориной өөрөөшье баярладаг, хүхидэг, хөөрэдэг ушартай байха юм.

Табадахяар, Хуушанайнгаа үндэһэн найр наадые саашадань хүгжөөжэ, дэбжээжэ, шэнэ һайхан наада зугаагаар шэмэглэбэл, бүрил гоё, улад зоной анхарал татама болохо юм даа. Буряад арадаймнай зунай найр наадан хадаа бүри урда сагта бии болоһон тула бөөгэйшье, бурханайшье шажанда хамаатай бэшэ гээшэ. Тиимэһээ энэ найр наадые бөөгэйшье мүргэлдэ няаһанай, бурханайшье шажанда оруулһанай хэрэггүй юм. Тиимэһээ зунай буряад найрые «Ехэ тайлган» гэжэ нэрлэхэдэ, даншье һаа таагүй, буруу гэжэ хэлэхэ байнаб.

Яахадааб гэбэл, «тайлган» гээшэмнай хуушанай бөөгэй мүргэлэй удха шанартай зүйл гээшэ ха юм даа. Байгалай урдахи манай Буряад орондо «тайлга» хэдэг бөө мүргэлтэй зон байгаагүй шахуу, харин аймаг аймагуудаарнай урда сагһаа хойшо обоо бурханаа тахидаг, сахидаг байгаа гээшэ бээз.

Юрэдөө «тахилган», «тайлган» хоёрые нэгэдүүлжэ, хуушанай буряад найр наадаанда няажа, удха шанарынь ондоо болгон һамаржа болохогүй. Тиигээдшье таагүй гэжэ һанагдана. Мүн иимэ найр наадаанда бөөгэй удха шанар харуулжа, бөөгэй мүргэлые буряад найр наадантай худхажа, зоной һанаа сэдьхэлые һамаруулжа болохогүй гэжэ һанагдана гээшэ.

Энэ июнь һарын 15-най үдэр эрдэмтэ нүхэр Г. Н. Очирова телевизорээр хэлэхэдээ, «тайлган» гээшые бүхы буряад зон тахижа байгаа гэжэ тон буруугаар мэдээсэбэ. Мүн «тайлган», «тахилган» хоёрые адли гэжэ хэлэһэниинь алдуутайл гээшэ ха.

Шажан мүргэлэйшье талаар хаража үзөө һаа, бөөгэй шажан буддын шажан хоёр хоорондоо харша байһан гэжэ урдыншье ном һудар соо хэлэгдэдэг байһыень мэдэнэбди. Харин мүнөө дурсагдагша хоёр шажаниие нэгэдүүлжэ, «тайлган», «тахилган» хоёрые адли гэжэ хэлэхэмнай, тон буруу ябадал болоно.

Бүри эртэ урда сагһаа нааша буряад арадай баатарнууд орон нютагаа, зоноо хариин дайсадһаа хамгаалжа, эбэр номынгоо хүсөөр харбажа, даража ябаа ха юм даа. Тиимэһээ буряад баатарнуудай эгээл ехэ хүсэтэй зэбсэг гээшэнь эбэр номо, годли байһан юм. Тиигэжэ үхибүүдыньшье хүлдэ орохоһоо нааша номо, годлёор наадажа, харбажа һурадаг һэн. Буряад арадай зунай наадан үни сагһаа нааша «һур харбаан» гэгдээд лэ нэрлэгдэдэг байгаа. Эдэ мэтын ушарһаа буряадайнгаа заншалта найрые тэрэл нэрээрнь — «һур харбаан» гээд ябахада яаха юм? Үгышье һаа ондоо, гоё һайхан буряад нэрэ үгэхэдэ болонол ха.

Мүнөө үеын шэнэ хуулиин, хубилган шэнэдхэлгын үедэ бидэ хадаа хуушанай буряад соёл, анханайнгаа арадай ёһо заншалнуудай эгээл һайн һайханиинь шэлэжэ абаад, шэнэ үетэндөө һургаал болгон харуулхэ, дамжуулха, улам саашань дэбжүүлхэ, дэлгэрүүлхэ ёһотой болонобди. Энэ хадаа манай нангин уялга байха ёһотой.

Т. МЕНЖИКОВ,
ажалай ба дайнай ветеран.
Улаан-Үдэ.

УРДАНАЙ ДУУНУУД

ШОГ ЁГТО ДУУНУУД

Ардаг, ардаг борохоншни
Арын нуурай баха шэнги.
Айдарлаа болоһон нүхэршни
Айлай зайран буха шэнги.

Хотогор, хотогор борохоншни
Хойто нуурай баха шэнги.

* * *

Холшорлоо болоһон нүхэршни
Хотоной зайран буха шэнги.
Хойто Яндалын модондо
Хун шубуун һууха юм гү!
Холшортоо тэсээгүй Ханда
Хорёошоо тахалаад,
мордогшо аа гү!
Арахан Яндалын модондо
Ахууна шубуун һууха юм гү!
Айдартаа тэсээгүй Ханда
Араатаа тахалаад, мордогшо
аа гү!

* * *

Тоотойхон ябаһан наһаяа
Тонхоохон мунхагаар
хосоргоолби.
Толитой хаанай үүдэндэ
Тоосоогоо яагаад хэхэ
хүнбиб!
Энээхэн ябаһан наһаяа
Элдэбын мунхагаар
хосоргоолби.
Эрлиг хаанай үүдэндэ
Ээлжээгээ юугээр хэхэ хүнбиб!

Д.-Н. ХАЛХАРОВ.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Мүнөөдэрэй номерто

Газетэ өөһэдынгөө хуудаһануудта Россин Компартиие эмхидхэн байгуулгын съездын тоосоое үргэнөөр харуулжа үргэлжэлһөөр. РСФСР-эй Коммунис партиие эмхидхэн байгуулгын съезд тухай информационно мэдээсэл, Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Коммунис партиие эмхидхэн байгуулгын съездын Тогтоол, РСФСР-эй Коммунис партиие эмхидхэн байгуулгын съездын Деклараци, Союзна Республикануудай Коммунис партинуудта РСФСР-эй Компартиие эмхидхэн байгуулгын съездын Хандалга болон ТАСС-ай корреспондентнүүдэй съездын зэлжээтэ заседани дээрэһээ бэшэһэн тоосоон газетын мүнөөдэрэй номерто нийтэлэгдэбэ.

«Сэсэрлиг соо». Д. АЛТАЕВАЙ фото.

МОНГОЛ ОНЬҺОН ҮГЭНҮҮД

Модоор сохиходо, мяхан
үбдэдэг.
Үгөөр сохиходо,
яһан үбдэдэг.
Хулгайшан харанхыгаар,
Шоно борооноор.
Ноёд хэрэлдэбэл,
газар заргатай,
Нохой хэрэлдэбэл,
газаа улайтай.
Ноён урбааша,
Нохой шарбааша.
Ноён — һуудалтай,
Нохой — гүйдэлтэй.
Нэрэз олохо наһандаа,
Нэрэз хухарха үдэрөөр.
Ойрбдо — мүргэлдэхэ,
Холодоо — мөөрэлдэхэ.
Олон голой жабарһаа
Өөрын хүндын жабар
дулаан.
Олон модон — ой.
Ганса модон — гадаһан.
Эмниг морине — үргаар.
Уурта хүниие — аргаар.
Орохо үүдэеэ олобол,
Гараха үүдэеэ бү марта.
Үбгэн хүндэ үргэмжэ
хэрэгтэй.
Залуу хүндэ һургаал
хэрэгтэй.

Сэнхир экран

СУББОТО, 23
НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Эжы, аба, бидэ гурбан. 10.05—«Наадьыш, гармонь!» 10.45—«Война»—6 серитэй уран һайханай фильм. 6-дахи сери. 11.55—«Бурда моден» дурадхана... 12.25—Худалдаа наймаанай һонин. 12.55—Эрдэм дэлгэрүүлгын киногой шэнжэлэл. 13.55—Н. Губенкын фильмүүд. «Пришел солдат с фронта». 15.25—Харагшадай гүйлтаар уран зохёолшо Сергей Залыгинтай хөөрэлдөөн. 16.10—П. И. Чайковскиин романснуудые Дмитрий Хворостовский гүйсэдхэхэ. 16.40—«Когда в дом постучалась война»—баримтата фильм. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадаһан Узбекистанай ажаһуугшад тухай. 17.35—П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ уласхоорондын IX конкурсдо. 17.55—Политическэ асуудалаар хөөрэлдөөн. 18.55—Үхибүүдые хамгаалгын уласхоорондын үдэртэ Москвада үнгэргэгдэһэн үргэмжын ябуулга. 20.15—

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Гастроли Красноярского театра музыкальной комедии. Белая акация — в 19.

«Дружба»
Мультфильмы — в 10, Лошади в океане — в 14, 18-10, Замужем за мафией — в 12, 16, 20, 21-50.

«Прогресс»
Красный зал — Кодекс молчания (Мент) (2 серии)— в 10, 12-40, 15-20, 18-10, 20-50. Зеленый зал — Мультфильмы — в 9-40, Без единой улики — в 11-10, 13-20, 15-30, Черная роза — эмблема печали, красная роза — эмблема любви (2 серии)— в 20.

«Октябрь»
На златом крыльце сидели — в 9-40, 14-50, Замужем за мафией — в 11-10, 13, 16-20, 18-10, 20, 21-50.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36; 2-63-36; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана в республиканской типографии Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45. Н-03532. Заказ № 143.